

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

VYTAUTAS SABAŠINSKAS
TVmn5-07

BENDRININKAVIMO FORMOS LR BK IR JŲ BAUDŽIAMASIS TEISINIS
VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
dr. Laurynas Pakštaitis

Vilnius, 2006

Turinys

Įvadas.....	3
1. Bendrininkavimo sampratos problemos	5
1.1. Bendrininkavimą apibrėžiantys požymiai	5
1.2. Bendrininkavimo ir organizuoto nusikalstamumo santykis	9
1.3. Bendrininkavimas ir jo formos užsienio šalių įstatymų leidyboje	11
2. Bendrininkavimo formos baudžiamosios teisės teorijoje.....	15
2.1. Bendrininkavimo formų klasifikavimo kriterijai.....	15
2.2. Bendrininkavimo formų ir bendrininkų rūšių atribojimas.....	19
3. Bendrininkavimo formos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir teismų praktikoje	25
3.1. Bendrininkų grupė kaip bendrininkavimo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas	25
3.2. Organizuota grupė kaip bendrininkavimo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas.....	29
3.3. Nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas	36
Išvados	49
Santrauka	51
Summary.....	52
Anotacija.....	53
Pagrindinių terminų žodynas	54
Naudotos literatūros sąrašas	55

Ivadas

Vienu neigiamų esminės Lietuvos ekonominio ir politinio gyvenimo pertvarkos padarinių tapo smarkiai padidėjęs nusikalstamumas. Daugelio neigiamų socialinių padarinių priežastis yra ta, kad greitų socialinių, ekonominių permainų bei krizių metu oficialioji valdžia paprastai praranda dalį visuomeninio gyvenimo kontrolės mechanizmų, nesugeba tinkamai atlikti savo pagrindinių funkcijų – užtikrinti saugumo, surinkti mokesčių, vykdyti teisingumo. Tokiais laikais paprastai didelį mastą įgauna korupcija, sparčiai didėja nusikalstamumas, susidaro palankios sąlygos kurtis ir veikti organizuotoms nusikalstamoms grupėms, kurios perima dalį valdžios funkcijų. Susiklosto situacija, kai bet kokią ekonominę veiklą būtina derinti su šešėlinėmis struktūromis. Tai demoralizuoja visuomenę, ji praranda „imunitetą“ nusikaltėlių siautėjimui, pradeda veikti pripratimo efektas.

Organizuotas nusikalstamumas nepaiso sienų. Būdamas nelegalus, jis naudojasi nacionalinių įstatymų trūkumais ar veiksmingo bendradarbiavimo tarp saugumą užtikrinančių tarnybų šalyse nebuvimu, sugeba visokiais būdais išvengti kontrolės. Nusikalstamo pasaulio autoritetai dažnai įgauna realų prestižą visuomenėje, nes būtent jie gali išspręsti nuskriausto žmogaus problemą – padėti grąžinti pavogtą turtą, paskolintus pinigus, nubausti skriaudiką.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, besiformuojant šalyje rinkos santykiams, vis garsiau pradėta kalbėti apie tam tikras nusikalstamas grupuotes, vykdančias įvairaus pobūdžio nusikalstamas veikas, pradedant reketu ir baigiant stambaus masto ekonominiais nusikaltimais, prekyba žmonėmis, pareigūnų papirkinėjimai ir kita. Iš esmės organizuotas nusikalstamumas Lietuvos Respublikai buvo naujas socialinis fenomenas, su kuriuo valstybė susiduria iki šiol.

Nors Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 25 straipsnyje įvardytos trys bendrininkavimo formos – bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas, tačiau teigti, jog viena kuri nors iš minėtų bendrininkavimo formų yra pavojingesnė visuomenei, negalima, nes bet kuria bendrininkavimo forma padaroma žala paprastai būna daug didesnė nei pavienių asmenų padarytų nusikaltimų. Kita vertus, lyginant bendrininkavimo formas tarpusavyje, galima pagrįstai teigti, jog iš visų bendrininkavimo formų mažiausiai pavojinga bendrininkų grupė, sunkiausias pasekmes sukelia nusikalstamas susivienijimas.

Užkirsti kelią bendrininkų padaromiems nusikaltimams trukdo tai, jog tai yra itin latentiškas, struktūriškai sudėtingas, patikimai užmaskuotas ir savisaugos sistemą turintis socialinis reiškinys.

Temos aktualumas ir naujumas. Temos aktualumą rodo ir tai, kad bendrininkavimo formų išskyrimas padeda išsamiau suprasti šio teisinio reiškinio esmę, tiksliau įvertinti bendros

nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį. Tai svarbu kvalifikuojant bendrai daromą nusikalstamą veiką, sprendžiant bendrininkų atsakomybės diferencijavimo bei baudmės individualizavimo klausimus.

Pasikeitus bendrininkavimo ir jo formų teisiniam reglamentavimui, tapo aktualu ne tik susipažinti su naujai reglamentuojamomis bendrininkavimo formomis, bet ir įvertinti įstatymų leidėjo žingsnius, tobulinant bendrininkavimo formų požymius. Dar galiojant senosios redakcijos BK, tiek teisės doktrina, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą pabrėždavo, kad jaučiamas didelis tam tikrų bendrininkavimo formų požymių trūkumas, leidžiantis nusikalstamų grupuočių veiksmus inkriminuoti kaip bendrininkavimo formą.

Šiame darbe siekiama į šį baudžiamosios teisės institutą pažvelgti kitu kampu, t.y. įvertinti naujojo teisinio reglamentavimo ypatumus ir atskleisti jo privalumus ir trūkumus. Be to, darbe analizuojami kai kurie teisės doktrinoje iki šiol nenagrinėti šios temos aspektai, įvardijant bendrininkavimo požymių problematiką, bendrininkavimo rūšių ir formų ne tik teorinį, bet ir praktinį santykį.

Konkrečios bendrininkavimo formos pasižymi identifikacinių požymių sudėtingumu, jie nevienodai suprantami, dėl to kyla daugybė jų teisinio vertinimo ir atribojimo teorinių ir praktinių problemų. Bendrininkavimo formų kriminologinių tyrimų Lietuvoje buvo atlikta negausiai. Reikia pažymėti, kad išsamius mokslinius tyrimus, siekiant atskleisti bendrininkavimo formų turinio analizę ir esmę, daug prisidėjo prie bendrininkavimo, kaip teisinio reiškinių, aiškinimo Mykolo Romerio universiteto baudžiamosios teisės katedros doc. dr. A. Gutauskas, daug dėmesio skyres organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo mokslinei teisei analizei. Baudžiamąsias teises priemones, siekiant užkirsti kelią organizuotam nusikalstamumui, vienu ar kitu aspektu analizavo prof. V. Piesliakas, doc. dr. O. Fedosiukas.

Svarbiu žingsniu, formuojant vienodesnę teismų praktiką, tapo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“. Tačiau, neatlikus išsamių mokslinių tyrimų, išlieka daugybė bendrininkavimo formų teisinio vertinimo problemų ir neaiškumų. Tiksliai nustatyti kiekvienos iš jų požymius – aktuali teorinė ir praktinė problema.

Tyrimo objektas – bendrininkavimo formos galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų baudžiamasis teisinis vertinimas.

Darbo tikslas – atskleisti bendrininkavimo formas ir jų baudžiamąjį teisinio vertinimo ypatumus galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvardyti bendrininkavimo sampratą apibrėžiančių požymių problemą;

2. Atskleisti bendrininkavimo ir organizuoto nusikalstamumo santykį;
3. Apibendrinti bendrininkavimo ir jo formų požymius užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose;
4. Atskleisti bendrininkavimo formų klasifikavimo problematiką;
5. Atskleisti bendrininkavimo rūšių ir bendrininkavimo formų santykį;
6. Išanalizuoti atskiras galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintas bendrininkavimo formas ir jų požymius;
7. Apžvelgti teismų praktiką, reikšmingą nagrinėjamos problemoms.

Darbo metodai. Darbe remiamasi bendru mokslinio pažinimo dialektikos metodu, taip pat lyginamuoju, loginiu, sisteminės analizės, teisės aiškinimo metodais.

Darbe keliami **hipotezė** – naujosios redakcijos Baudžiamasis kodeksas naujai reglamentuoja bendrininkavimo formas, kurių požymius, vertinant kiekvieną bendrininkavimo formą atskirai ir sistemiškai, sudėtinga atriboti. Be to, nusikalstamo susivienijimo požymiai, nors ir papildyti įstatymų leidėjo naujais požymiais, teismų praktikoje aiškinami kur kas plačiau. Ši hipotezė darbe pasitvirtino.

Tyrimo šaltiniai. Darbe analizuojamas galiojantis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, taip pat 1961 m. Baudžiamasis kodeksas. Darbe vadovaujamosi teisininkų A. Abramavičiaus, E. Bieliūno, A. Drakšienės, O. Fedosiuko, A. Gutausko, J. Prapiesčio, E. Johnson, K. Jovaišo, A. Klimkos, J. Wessels, V. Pavilionio, V. Piesliako, E. Rebscher, W. Vahlenkamp, J. Riepšo, S. Starkaus, F.G. Burčako, V.M. Bykovo, L.D. Gaichmano, A.A. Gercenzovo, P.I. Grišajev, G.A. Kriger, M.I. Kovaliovo, J.A. Krasikovo, N.E. Krilovos, A.V. Serebrinikovos, I.P. Malachovo, V.S. Ovčinskovo, V.E. Eminovos, N.P. Jablokovos, A.A. Piontkovskio, L.L. Kruglikovos, V.S. Prochorovo, V.G. Smirnov, P.F. Telnevo, A.N. Trainino, M.D. Šargorobsko, M.A. Šneider darbais. Darbe remiamasi teismų praktika.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis (trys skyriai) ir išvados. Darbo pabaigoje pateikiama santrauka lietuvių ir anglų kalba, anotacija, pagrindinių terminų žodynas bei naudotos literatūros sąrašas.

1. Bendrininkavimo sampratos problemos

1.1. Bendrininkavimą apibrėžiantys požymiai

Galiojančio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24 straipsnis apibrėžia bendrininkavimo sampratą: *bendrininkavimas* yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Matyti, jog įstatymų leidėjas naujosios redakcijos baudžiamajame įstatyme įtvirtino keletą naujų bendrininkavimą apibrėžiančių požymių. Štai senosios redakcijos BK 18 straipsnis numatė, kad *bendrininkavimu* laikomas tyčinis bendras dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas nusikaltimo padaryme. Naujos redakcijos BK bendrininkavimo sampratą apibrėžia naujais požymiais:

- 1) bendrininkavimas – tai tarpusavyje susitarusių asmenų veika;
- 2) bendrininkavimas – tai pakaltinamų asmenų veika;
- 3) bendrininkavimas – tai baudžiamojo amžiaus sulaukusių asmenų veika.

Ar šis įstatymų leidėjo žingsnis, naujosios redakcijos baudžiamajame įstatyme bendrininkavimą apibrėžiant papildomais požymiais, buvo tikslingas? Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad kai kuriuos „naujuosius“ bendrininkavimo požymius BK įtvirtino atskiruose įstatymo Bendrosios dalies straipsniuose ir, atsižvelgiant į tai, kad įstatymas turi būti aiškinamas ir taikomas sistemiškai, nebuvo tikslinga šių požymių dar kartą papildomai įterpti į bendrininkavimo sampratą. Štai, pavyzdžiui, BK 24 straipsnis numato, kad bendrininkavimas – tai BK 13 straipsnyje nustatyto baudžiamojo amžiaus sulaukusių asmenų veika. Šiuo atveju BK 24 straipsnio norma tampa nukreipiančiąja į BK 13 straipsnį. BK 13 straipsnis numato, kad pagal BK atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų, o BK 13 straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais – keturiolika metų. Bendrininkavimas pats savaime nėra nusikaltimas, išskyrus tam tikrų bendrininkavimo formų kūrimą, organizavimą kurie laikomi savarankišku nusikaltimu. Todėl galima teigti, kad jeigu asmuo nusikaltimo padarymo metu, tiek bendrininkaujant, tiek darant nusikaltimą individualiai, nebus sulaukęs BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus, jis nebus baudžiamas. Teisės doktrinoje taip pat teigiama, jog atsakomybė už nusikaltimą, bendrai padarytą kelių asmenų, yra tapatinga atsakomybei už analogišką nusikaltimą, padarytą vieno asmens.¹ Požymis, apibūdinantis nusikaltimą padariusio asmens amžių, yra bendras požymis, būdingas visiems nusikaltimus padariusiems asmenims, t.y. netgi tiems, kurie bendrininkauja darydami nusikaltimą. Todėl manytina, kad bendrininkavimo samprata turi būti apibrėžiama tik jai būdingais specialiais požymiais, neapsunkinant bendro pobūdžio požymiais.

Įstatymų leidėjas įtvirtina naują (papildomą) bendrininkavimo požymį – tarpusavyje susitarusių asmenų veiką. Analizuojant senosios redakcijos BK 18 straipsnį, galima išvelgti, jog ir tuomet įstatymų leidėjas bandė įtvirtinti bendrininkavimą apibrėžiantį požymį, kuris

¹ Klimka A. Bendrininkų atsakomybės principai // Socialistinė teisė, 1971. Nr. 1. P. 9.

apibūdintų šį reiškinį kaip bendrą asmenų veiklą. Senosios redakcijos įstatyme buvo numatyta, kad bendrininkavimas – tai {...} *asmenų dalyvavimas* nusikaltimo padaryme. Praktikoje, siekiant įvertinti, ar kelių asmenų dalyvavimas nusikaltimo padaryme yra laikytinas bendru ar tiesiog atsitiktiniu, buvo susiduriama su problema, siekiant jų veiksmus įvertinti kaip padarytus bendrininkaujant, ar atvirkščiai. Norint išvelgti tarp kelių asmenų veiksmų bendrininkavimo požymių, būtina nustatyti, ar tame pačiame nusikaltime jie bendrai veikia. Bendrininkavimas įmanomas ten, kur vienodai suvokiamas veikos, jos pasekmių bendrumas. Todėl nėra bendrininkavimo ten, kur nusikalstamas rezultatas atsirado dėl neatsargiai besielgiančių asmenų veiksmų. Neatsargus bendrininkavimas neįmanomas ir nusikaltime, padaromame tyčia kitų asmenų. Juk neatsargumas negali sukurti tarp pavienių asmenų veiksmų to vidinio suderinamumo, kuris yra ir būdingas, ir būtinas bendrininkavimui. Baudžiamasis kodeksas nereglamentuoja neatsargaus bendrininkavimo. Tačiau teisės doktrinoje yra minima viena iš bendrininkavimo formų – bendrininkavimas dėl neatsargumo.²

Susitarimas tarp bendrininkų – tiek išankstinis, tiek ir nusikaltimo darymo metu – sujungia juos, sutvirtina pasiryžimą daryti ar tęsti bendrą nusikalstamą veiką, tačiau jis nėra būtinas intelektinis subjektyviosios pusės požymis. Bendrininkavimas įmanomas jau tada, kai bendrininkai veikia bendrai remdamiesi ne susitarimu, o tik abipusiu žinojimu vieno apie kito prisidėjimą prie bendros veikos.

Bendrininkavimo valinį tyčios turinį sudaro:

- 1) bendrininko noras veikti kartu su kitais bendrininkais ir siekimas sujungti savo nusikalstamas pastangas su kitų asmenų, dalyvaujančių tame pačiame nusikaltime, veika;
- 2) bendro nusikalstamo rezultato siekimas arba sąmoningas leidimas tokiam rezultatui atsirasti.³

Bendrininkavimas kaip tarpusavyje susitarusių asmenų veika skiriasi nuo prisidėjimo prie nusikaltimo. Praktikoje nereti atvejai, kai asmuo savo tyčine veikla priartėja ar prisideda prie kitų asmenų rengiamo ar jau daromo nusikaltimo jame nedalyvaudamas. Taip įvyksta, kai asmuo slepia daromą ar jau padarytą nusikaltimą, nepraneša apie tikrai žinomą nusikalstamą veiką arba netrukdo jai, nors turi teisinę pareigą elgtis visiškai priešingai. Taigi šie atvejai išoriškai yra panašūs į bendrininkavimą. Tačiau kai šitaip prisidedama prie kitų asmenų nusikalstamos veikos, nėra determinuojami jos vykdytojai ar kitų bendrininkų veiksmai ir tada sąmoningai nepadedama atsirasti nusikalstamoms pasekmėms. Taigi būdingiausias tokio prisidėjimo prie nusikaltimo požymis yra tai, jog subjekto, nors ir prisidėjusio prie nusikaltimo, veiksmai (neveikimas) nėra

² Русское уголовное право. Пособие к лекциям Н.Д. Сергеевского. Часть общая. Изд. 11. – Петроград, 1915. С. 317.

³ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 261.

susiję priežastiniu ryšiu su kitų asmenų daromu ar padarytu nusikaltimu ir jo pasekmėmis. Toks subjektas nėra kaltas už pasekmes, atsiradusias ne dėl jo, bet dėl kitų asmenų nusikalstamos veikos, ir todėl nėra jų bendrininkas.⁴ Galiojantis Baudžiamasis kodeksas prisidėjimą prie nusikaltimo įtvirtina BK 237 straipsnyje (nusikaltimo ar nusikaltimą padariusio asmens slėpimas), BK 238 straipsnyje (nepranešimas apie nusikaltimą). Tokiu teisiniu reglamentavimu įstatymų leidėjas dar kartą patikslina bendrininkavimo ribas, neleidžia išplėsti bendrininkavimo sampratos, nes pabrėžia principinį bendrininkavimo ir minėtų nusikalstamų veikų skirtumą. Skirtingai negu senosios redakcijos BK, galiojantis BK bendrojoje dalyje neišskiria prisidėjimo prie nusikaltimo instituto.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pabrėžia bendrininkų tarpusavio veiksmų bendrumą ir sąsajumą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų kolegija 1998 m. gruodžio 8 d. nutartyje nustatė, kad nusikaltimas pripažįstamas padarytas jungtiniais visų dalyvių veiksmais, kai tarp bendrininkų veikų ir bendro nusikalstamo rezultato yra priežastinis ryšys, jų veiksmai tarpusavyje susiję.⁵ Bendrininkavimo atveju suvokiama ir vertinama ne tik savo, bet ir kitų asmenų – bendrininkų - veika bei jos pasekmės darant nusikaltimą. Jei to nesuvokiama – kiekvienas asmuo daro „savo“ nusikaltimą, už kurį ir atsako savarankiškai. Taigi tokiu atveju dažniausiai atsiranda prisidėjimas prie nusikaltimo.

Prisidėjimo prie nusikaltimo forma – nusikaltimo slėpimas – tai taip pat iš anksto nepažadėtas nusikaltimo slėpimas, kuris suprantamas kaip nusikaltimo padarymo įrankių, priemonių, pėdsakų, nusikalstamu būdu įgytų daiktų ir dokumentų, turinčių įrodomąją reikšmę, slėpimas arba tyčinis jų sunaikinimas ar sužalojimas. Nusikaltimo padarymo įrankiai ir priemonės gali būti slepiamos, pakeičiama jų išorė, forma ar sunaikinamos. Nusikaltimo pėdsakai paprastai sunaikinami. Nusikalstamu būdu įgyti daiktai paprastai paslepiami, stengiantis išsaugoti jų vertę, formą arba jie suvartojami, realizuojami. Dokumentai, kaip įrodymai, slepiami, falsifikuojami, keičiami kitais. Asmuo, slėpdamas nusikaltimą, suvokia slepiamo nusikaltimo pobūdį, supranta, kad savo veiksmais trukdo teisėsaugos institucijų normaliai veiklai ir sąmoningai nukreipia savo valią slėpti nusikaltimą. Tokia subjekto tyčia susiformuoja po to, kai slepiamas nusikaltimas jau padarytas. Taigi asmuo, slėpdamas nusikaltimą, pats tokio nusikaltimo padaryme nedalyvauja. Nusikaltimo padarymas ir nusikaltimo ar nusikaltėlio slėpimas, kaip du nusikaltimai, priartėja vienas prie kito, tačiau tarp nusikaltimą slepiančio asmens veiksmų bei slepiamo nusikaltimo ir jo padarinių nėra priežastinio ryšio, nes pastarasis nusikaltimas jau pabaigtas.⁶

⁴ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 286.

⁵ Lietuvos teismų praktika. Baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas 1991 01 17 – 2000 06 16. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2000. P. 669.

⁶ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 288.

Bendrininkavimas, kaip dviejų ar daugiau asmenų veika, aprėpia dar vieną bendrininkavimo požymį – bendrininkavimui būdingas vaidmenų pasiskirstymas. Tačiau ne visoms bendrininkavimo formoms būdingas šis požymis. Štai bendrininkų grupei būdinga tai, jog bendrininkai būna vykdytojai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. spalio 4 d. nutartyje akcentavo bendravykdymą kaip pagrindinį bendrininkų grupės požymį: abudu nuteistieji veikė bendrai suderintais veiksmais, abu realizavo BK 260 straipsnyje numatyto nusikaltimo objektyvų veikos požymį – R. E. įgijo ir gabeno, o A. G. pardavė psichotropines medžiagas, todėl teismas pagrįstai pripažino juos veikus bendrininkų grupėje.⁷

Taigi, nors įstatymų leidėjas galiojančiame BK įtvirtino keletą naujų bendrininkavimo požymių, jie nelaikytini papildomais, naujai atsiradusiais požymiais. Šiuos požymius galima įžiūrėti senosios redakcijos BK 18 straipsnyje. Tačiau bendrininkavimo sąvokos konkretizavimas, nurodant tik bendrininkavimui būdingus specifinius požymius, yra vertintinas kaip teigiamas įstatymų leidėjo žingsnis.

1.2. Bendrininkavimo ir organizuoto nusikalstamumo santykis

Teisės doktrinoje dažnai diskutuojama, kuo tradicinis bendrininkavimas skiriasi nuo organizuoto nusikalstamumo ir ar apskritai skiriasi. Vokietijos mokslininkai įvardija tokį apibrėžimą: organizuotas nusikalstamumas – tai daugiau nei dviejų dalyvių susivienijimas planingiems pavieniams ar tarpusavyje susijusiems nusikaltimams daryti ilgesnį ar neapibrėžtą laiką, pasidalijus darbą ir siekiant pelno arba valdžios.⁸

E. Johansonas organizuotą nusikalstamumą apibrėžia kaip grupę, kuriai būdingi šie požymiai: tam tikras asmenų skaičius; plati nusikalstama veikla; tarptautinis veiklos mastas; griežta hierarchija; savas lyderis; ilgalaikė nusikalstama veikla; nusikalstama veikla kaip pragyvenimo šaltinis.⁹

Žymus rusų mokslininkas I. Gauhmanas organizuotą nusikalstamumą apibūdina kaip pavojingiausią nusikalstamumo rūšį, besipriešinančią teisėtai valstybinės valdžios bei valdymo institucijų veiklai tiek išorėje, tiek ir viduje, atstovaujančią nusikaltėlių susivienijimams su savomis antivalstybinėmis elgesio normomis, hierarchine struktūra ir finansiniais fondais,

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. nutartis b.b. Nr. 2K-549/2006.

⁸ *Rebscher E. Vahlenkamp W.* Organisierte Kriminalität in dre Bundesrepublik Deutschland. BKA: Forschungsreihe. 1998. P. 6.

⁹ *Johnson El.* Organized Crime: Challenge to the American Legal System in: Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science. Vol. 53. No. 4. 1962. P. 399 – 425.

darančią smurtinius-savanaudiškus bei ekonominius nusikaltimus ir naudojančią įvairias korupcijos formas.¹⁰

Kitas Rusijos mokslininkas, A. Volobujevas, pateikia išsamų organizuoto nusikalstamumo apibrėžimą. Anot jo, organizuotas nusikalstamumas – tai neigiamas socialinis reiškinys, nusikalstamų elementų susitelkimas tam tikro regiono ar valstybės teritorijoje, kuriame yra hierarchiniai lygiai, lyderiai, kurie organizuoja, valdo, ruošia grupių narius, papirkinėja, įtraukia į nusikalstamą veiklą valstybinių ir teisėsaugos institucijų darbuotojus, norėdami užtikrinti apsaugą ir garantijas saviems nusikalstamų grupių nariams, monopolizuoja ir plečia neteisėtą veiklą siekdami gauti maksimalų pelną, tuo pat metu apsaugant aukščiausius valdančiuosius sluoksnius nuo baudžiamosios atsakomybės.¹¹

V. Piesliakas pateikia organizuotos grupės, kuri atitiktų organizuoto nusikalstamumo reiškinį, sampratą. Tai trijų ar daugiau asmenų susivienijimas, sukurtas užsiimti bendra nusikalstama veika, susijusia su asmenų ar įmonių terorizavimu, turto prievartavimu, pareigūnų papirkinėjimu, kontrabanda, tvarkos verstis ūkine, komercine ar finansine veikla pažeidimais ar kita nusikalstama veikla, siekiant neteisėtos turtinės naudos, ekonominio viešpatavimo ar daryti įtaką politiniams-teisiniams sprendimams, ir turintis vadovus, kurie organizuoja, koordinuoja grupės veiklą, taip pat daro įtaką asmenims, kurie remia, saugo, globoja ar kitokiais būdais turi įtakos grupės veiklai.¹²

Matyti, jog kai kurie autoriai organizuotą nusikalstamumą apibrėžia bendrininkavimo požymiais, pavyzdžiui, įtvirtintais BK 24 straipsnyje. Kiti autoriai organizuotą nusikalstamumą įvardija vienos iš sudėtingiausių bendrininkavimo formos požymiais. Treti tiesiog kaip socialinį reiškinį, nurodydami visus galimus jo požymius.

Organizuotas nusikalstamumas visų pirma turėtų būti vertinamas ne kaip baudžiamosios teisės kategorija, bet kaip kriminologijos. Socialiniu požiūriu nusikalstamumas gali būti vertinamas kaip viena iš nepageidautinų žmonių, jų grupių elgesio formų. Teisiniu požiūriu yra apibrėžiamos tokio elgesio ribos, todėl nusikalstamumu apibrėžiama visuma atskirų nusikaltimų, įvykdytų tam tikroje erdvėje ir tam tikru laiku. Iš to seka, kad nusikalstamumas yra daugialypis reiškinys, gan sąlyginis, priklausantis nuo daugybės faktorių ir aplinkybių.

2003 m. kovo 20 d. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą, kurioje nurodė, kad organizuotas nusikalstamumas pasireiškia įvairiomis kriminalinės veiklos formomis (turtiniai, smurtiniai nusikaltimai, prekyba narkotikais, prekyba žmonėmis, teroristiniai aktai ir kita), todėl organizuoto nusikalstamumo prevencijai ir

¹⁰ Гаухман Л.Д. Организованная преступность: понятие, виды, тенденции, проблемы уголовно-правовой борьбы. – Москва, 1993. С. 8.

¹¹ Организованная преступность. – Москва, 1989. С. 31.

¹² Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos. 1993. Nr. 1. P. 40 – 41.

kontrolei taikomos atitinkamų nusikalstamumo rūšių prevencijos ir kontrolės nuostatos.¹³ Iš šio teisės akto ir jau apibendrintos teisės doktrinos darytina išvada, jog organizuotas nusikalstamumas yra apibrėžiamas tam tikrais nusikaltimais, kuriems būdingas bendrininkavimas. Vadinasi, bendrininkavimas yra vienas iš organizuoto nusikalstamumo požymių. Tačiau bendrininkavimas yra baudžiamosios teisės institutas, o organizuotas nusikalstamumas nei baudžiamosios teisės teorijoje, nei baudžiamajame įstatyme kaip savarankiškas institutas nėra įtvirtintas. Manytina, kad dauguma autorių bendrininkavimą suvienodina su organizuotu nusikalstamumu dėl jo „organizuoto“ pobūdžio. Štai baudžiamojoje teisėje yra žinomas terminas „organizuota grupė“, tačiau ji, kaip viena iš bendrininkavimo formų, kartu yra vienas iš organizuoto nusikalstamumo požymių.

1.3. Bendrininkavimas ir jo formos užsienio šalių įstatymų leidyboje

Užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje taip pat nevienodai suprantamas ir reglamentuojamas bendrininkavimas ir jo formos. Šiame darbe tikslinga apžvelgti Italijos, Prancūzijos, JAV, Vokietijos, Ispanijos, Lenkijos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintas bendrininkavimo formas.

Vokietijos BK numatytos trys bendrininkavimo formos: grupė asmenų, nusikalstamas susivienijimas ir gauja,¹⁴ JAV – šešių lygių susitarimas ir neteisėta sueiga (*unlawful assembly*),¹⁵ Ispanijos – ginkluota gauja, formuotė ir grupė,¹⁶ Lenkijos – minia, organizuota grupė ir susivienijimas.¹⁷

Šiandien galiojančiame Prancūzijos baudžiamajame kodekse įtvirtintos bendrininkavimo formos – gauja, sąmokslas ir sueiga, kovinė grupė, nusikaltėlių susivienijimas.¹⁸ Tuo tarpu 1810 metų Prancūzijos baudžiamajame kodekse apsiribojama viso labo viena bendrininkavimo forma, kur aiškiai ir vienareikšmiai sakoma, kad nusikalstama grupė yra tada, kai du ar daugiau sąmokslininkų susitarė ir nusprendė veikti, nors nebuvo pasikėsinta, tai vis tiek laikoma sąmokslu.¹⁹ Šiame kodekse nurodytos ir kitos bendrininkavimo atmainos: 96 str. – ginkluota gauja ir 265 str. – piktadarių susivienijimas. Tuo tarpu 1994 m. Prancūzijos baudžiamajame kodekse grupinė nusikalstama veikla apibrėžiama ir bendrojoje, ir ypatingoje dalyje.

¹³ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX – 1383 „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003. Nr. 32 – 1318.

¹⁴ Vokietijos baudžiamojo kodekso 127, 129 ir 129a str. // Уголовный кодекс ФРГ. – Москва, 2000.

¹⁵ Уголовное право США. – Москва, 1986. С. 126 – 127; 155.

¹⁶ Уголовный кодекс Испании. – Москва, 1998.

¹⁷ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius: LTU, 2002. P. 83

¹⁸ Крылова Н.Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). – Москва, 1988. С. 117.

¹⁹ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius: LTU, 2002. P. 84

Nusikaltimo vykdymas įgauna grupinį pobūdį tik tuo atveju, kai jis specialiai numatytas baudžiamojo kodekso ypatingoje dalyje kaip konkretaus nusikaltimo kvalifikuojantis požymis. Visais kitais atvejais bendravykdytojai traukiami baudžiamojon atsakomybėn pagal bendras taisykles, kurios taikomos vykdytojams, veikiantiems individualiai. Prancūzijos įstatymuose nėra bendrininkavimo apibrėžimo, išvardijamos tik bendrininkų rūšys. Specifinis bendrininkavimo aspektas yra tas, kad jis galimas darant ne tik tyčinius, bet ir neatsargius nusikaltimus. Pats bendrininkavimas skirstomas į dvi pagrindines rūšis atsižvelgiant į atitinkamų veiksmų padarymo laiką iki nusikaltimo darymo ir nusikaltimo darymo metu. Po to bendrininkavimas, atsižvelgiant į daromų veiksmų pobūdį, skirstomas į penkias formas. Keturios formos susijusios su bendrininkavimu iki nusikaltimo darymo, ir viena forma, susijusi su bendrininkavimu nusikaltimo darymo metu.²⁰

Prancūzijos baudžiamojo kodekso ypatingoje dalyje nurodytos tokios organizuotos bendrininkavimo formos: gauja, sukalbis, susibūrimas, kovinė grupė, nusikaltėlių susivienijimas. Prancūzijos įstatymų leidėjas daug dėmesio skiria visoms nusikalstamos organizacijos formoms, todėl konstruoja normas, įtvirtinančias kolektyvinę atsakomybę. Svarbiausia, jog už bet kokį nusikalstamą susitarimą baudžiamoji atsakomybė numatyta kiekvienam jo dalyviui, neatsižvelgiant į nusikalstamos organizacijos formą. Tai reiškia, kad Prancūzijos įstatymai tokius asmenis leidžia bausti kaip vykdytojus nekonkretizuodami jų vaidmens. Tačiau, kita vertus, kiekvienam bendrininkavimo atvejui būtina nustatyti susitarimą tarp kelių asmenų ir vaidmenų pasiskirstymo tarp jų.

Lyginant Prancūzijos ir Lietuvos bendrininkavimo teisinio reglamentavimo ypatumus, matyti, jog Lietuvos BK įtvirtina visiškai skirtingas bendrininkavimo formas (bendrininkų grupė, organizuota grupė, nusikalstamas susivienijimas). Be to, pagal Lietuvos BK 24 straipsnį, yra ne tik apibrėžiama bendrininkavimo samprata, bet ir nurodoma, jog bendrininkavimas galimas tik darant tyčinius nusikaltimus. Kartu akcentuotina, jog Lietuvos BK individualizuoja kiekvieno bendrininko baudžiamąją atsakomybę, priklausomai nuo vaidmens ir dalyvavimo darant nusikalstamą veiką.

1982 metų Italijos baudžiamajame kodekse atsirado 416-1 straipsnis „Mafijinio tipo susivienijimas“. Ši norma nustato, kad mafijinio tipo yra toks susivienijimas, kurio nariai naudoja prievartą, taip pat yra priklausomi nuo jo, laikosi tylėjimo įžadų, turėdami tikslą daryti nusikaltimus, sukurti tiesioginę ar per tarpininkus ekonominės veiklos, nuolaidų suteikimo,

²⁰ Крылова Н.Е., Серебряникова А.В. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). – Москва, 1988. С. 120 – 121.

rangos sutarčių, sprendimų priėmimo, visuomeninių tarnybų kontrolę arba gauti neteisėtų pajamų sau ar kitiems asmenims.²¹

Beje, dar 1930 metų Italijos baudžiamojo kodekso ypatingojoje dalyje (jo bendrojoje dalyje nebuvo išskiriamos bendrininkavimo formos) buvo kalbama apie konkrečias bendrininkavimo formas – politinį sąmokslą (BK 305 str.), ginkluotą gaują (BK 306 str.), nusikalstamą susivienijimą (BK 416 str.).²² Visoms šioms bendrininkavimo formoms būdinga tai, kad baudžiamoji atsakomybė iškildavo vien už jų sukūrimą, dalyvavimą jose, taip pat už vadovavimą joms. Skyrėsi tik jų sukūrimo tikslai. Labiausiai dominanti forma – nusikalstamas susivienijimas – galėjo būti sukuriamas bet kokiam nusikaltimui padaryti, jį turėjo sudaryti mažiausiai trys asmenys, jis turėjo turėti vadovą, taip pat jam turėjo būti būdingas ginkluotumo požymis. Baudžiamoji atsakomybė didėjo, jeigu susivienijimui priklausė dešimt ar daugiau asmenų.

Aptariant JAV bendrininkavimo teisinio vertinimo patirtį, reikėtų paminėti, kad bendrininkavimas skirtingose valstijose skirtingai traktuojamas. Štai Kalifornijoje sudėtingiausia bendrininkavimo forma laikoma veikla, kuria užsiima du ar daugiau asmenų ilgą laiką: užsiimant neteisėtų prekių ir paslaugų tiekimu (narkotikai, prostitucija, azartiniai lošimai ir kt.) arba atskirų nusikaltimų darymu (vagystės, plėšimai ir kt.). Delavero valstijoje tai atitinka grupę, kuri veikia už įstatymo ribų ir siekia gauti materialinės naudos. Misisipės valstijoje – tai dviejų ar daugiau asmenų susitarimas bendrai daryti savanaudiškas kriminalines veikas ilgą laiką. Apskritai bendrininkavimu JAV suprantamas dviejų ar daugiau asmenų susitarimas padaryti nusikaltimą. Vadinas, įrodinėjant bendrininkavimą, reikia įrodyti, jog du ar daugiau asmenų planavo pažeisti įstatymą ir akivaizdžiai įgyvendino nors vieną bendrininkų plano dalį.²³

Lyginant Italijos, JAV ir Lietuvos bendrininkavimo teisinį reglamentavimą, matyti, jog Italijos ir JAV teisės aktai numato gana detalius bendrininkavimo ir jų formų požymius, tarsi siekdami bendrininkavimo formą išprausti į tam tikrus rėmus. Visuomeniniams santykiams evoliucionuojant, o kartu ir tobulėjant nusikaltimų darymui, bendrininkavimo požymiai gali kisti. Todėl baudžiamuosiuose įstatymuose yra tikslinga įtvirtinti ne itin detalius bendrininkavimo formų požymius, kas leistų plačiau aiškinti ir taikyti teisės normą. Konkretus įstatymo raidės laikymasis gali būti kliūtimi taikyti baudžiamąją atsakomybę. Štai Italijos bendrininkavimo sąvokoje konkretizuojama, kad bendrininkaujant siekiama {...} rangos sutarčių sudarymo. Konkrečios sutarties išskyrimas apriboja galimybę taikyti įstatymą kitų sutarčių atžvilgiu, esant bendrininkavimui.

²¹ *Gutauskas A.* Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius: LTU, 2002. P. 85.

²² *Итальянский уголовный кодекс.* – Москва, 1998. С. 118, 159.

²³ *Gutauskas A.* Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius: LTU, 2002. P. 92.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose bendrininkavimas ir jo formos yra apibrėžiamos, pateikiant gana platų bendrininkavimo apibrėžimą, įtvirtinant kuo daugiau bendrininkavimą apibrėžiančių požymių. Viena vertus, tokie įstatymų leidėjo veiksmai vertintini teigiamai, tačiau, kita vertus, toks konkretumas vertintinas kaip nelankstumas taikant baudžiamąjį įstatymą, ypačingai tokioje srityje, kurioje nusikaltimai vis tobulėja, jų požymiai nuolat keičiasi.

2. Bendrininkavimo formos baudžiamosios teisės teorijoje

2.1. Bendrininkavimo formų klasifikavimo kriterijai

Baudžiamosios teisės teorijoje plačiai diskutuojama dėl bendrininkavimo formų. Ne tik atskirų valstybių baudžiamosios teisės teorija skirtingai įvardija bendrininkavimo formas ir jų požymius, bet ir kiekvienos valstybės baudžiamosios teisės teorijoje nurodomos nevienodos šio baudžiamosios teisės instituto klasifikacijos. Baudžiamosios teisės specialistai iki šiol negali priėti vieningą nuomonę: nurodomos skirtingos bendrininkavimo formos, išskiriami skirtingi jų klasifikavimo kriterijai, todėl kyla sunkumų atribojant vieną bendrininkavimo formą nuo kitos. Pavyzdžiu galėtų būti senosios redakcijos Lietuvos BK 75 straipsnyje įtvirtinta sąvoka „ginkluota gauja“. Įstatymų leidėjas banditizmą siekė įvardyti kaip ginkluotos gaujos organizavimą, o teisės doktrinoje dažniausiai ginkluota gauja būdavo tapatinama su banditų gauja.²⁴

Senosios redakcijos BK 18 straipsniu reglamentavo tik bendrininkavimo rūšis, o bendrininkavimo formos anuomet buvo įvardytos tik baudžiamosios teisės teorijoje, nors Baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje ir buvo reglamentuojamos atskiros bendrininkavimo formos (grupė iš anksto susitarusių asmenų, organizuota grupė, nusikalstama grupė, nusikalstamas susivienijimas, ginkluota (banditų) gauja, antivalstybinė organizacija). Tuo tarpu galiojantis BK 25 straipsniu reglamentuoja būtent bendrininkavimo formas, įvardydamas jas: bendrininkų grupė, organizuota grupė, nusikalstamas susivienijimas.

Rusijos baudžiamosios teisės teorijos specialistai nėra vieningi, apibrėždami bendrininkavimo formas. Žymaus šios srities specialisto F.G. Burčako nuomone, baudžiamosios teisės teorijoje visada buvo pasirenkami netinkami šių formų skirstymo kriterijai. Bendrininkavimo formų klasifikacija turi būti tiksli ir vienareikšmė, nes, priešingu atveju, tai veda prie metodologinių bei loginių klaidų.²⁵

Rusijos baudžiamosios teisės doktrinoje, išskiriant bendrininkavimo formas, remiamasi *objektyviųjų ir subjektyviųjų bendrininkavimo požymių ypatumais*. Šią teorinę poziciją pagrindžia autoriai A. Traininas, A. Piontkovskis, P. Grišajevs, G. Kriger, bendrininkavimo formų klasifikavimo kriterijumi pasirinkdami nusikaltimo dalyvių organizuotumo lygį,²⁶ arba,

²⁴ Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 2001.

²⁵ Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. – Киев, 1986. С. 119.

²⁶ Жг. Трайнин А.Н. Учение о соучастии. – Москва, 1941. С. 79. Понтовский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. – Москва, 1961. С. 563. Гришаев П.И., Кригер Г.А. Соучастие по уголовному праву. – Москва, 1959. С. 56.

kitaip tariant, šie mokslininkai pasirenka subjektyvųjį kriterijų klasifikuojant bendrininkavimo formas.

Bendrininkavimo formas yra siūloma skirstyti: paprastas bendrininkavimas, kvalifikuotas bendrininkavimas iš anksto susitarus, ypatingas bendrininkavimas (bendrininkavimas nusikalstamame susivienijime) ir organizuota grupė.²⁷ Arba - bendrininkavimas iš anksto nesusitarus; bendrininkavimas iš anksto susitarus, organizuota grupė ir ypatingo pobūdžio bendrininkavimas – nusikalstama organizacija. Be bendrininkavimo formų, išskirtinos ir tam tikros bendrininkų rūšys – paprastas bendrininkavimas, kai visų bendrininkų veiksmai vienarūšiai ir pasireiškia tuo, kad kiekvienas iš jų realizuoja objektyviąją nusikaltimo pusę (bendravykdymas), ir sudėtingas bendrininkavimas, kai visi bendrininkai pasiskirsto vaidmenimis ir atlieka skirtingo pobūdžio veiksmus.²⁸

P. Telniovas kritikuoja tuos, kurie išskiria bendrininkavimo formas remdamiesi subjektyviuoju elementu – tarpusavio susitarimo tarp bendrininkų buvimu arba nebuvimu. Jis nurodo, kad ši klasifikacija neturi esminės reikšmės kvalifikuojant nusikaltimus, be to, nepakankamai logiška, kadangi sisteminant išorinius bendrininkavimo ypatumus (jo formą), naudojami bendrų veiksmų vidinės, subjektyviosios pusės elementai. Kaip pavyzdį jis pateikia kitų mokslininkų siūlomą bendrininkavimo formų skirstymą į bendravykdymą, bendrininkavimą siaurąja prasme ir nusikalstamą susivienijimą. Ši klasifikacija, anot jo, remiasi *tipiniais išoriniais bendrininkavimo ypatumais*, kurie pasireiškia praktikoje. Tačiau P.F. Telniovas tuoj pat pabrėžia, kad ši klasifikacija nėra tobula, kadangi ji yra neišsami. Jis pats siūlo keturias bendrininkavimo formas: bendravykdymą, bendrininkavimą pasiskirstant vaidmenimis, nusikalstamą grupę, nusikalstamą organizaciją.²⁹

Išskirtina ir kita teorinė pozicija – bendrininkavimo formų klasifikacijos kriterijumi gali būti *bendrininkų veiklos pobūdis*.³⁰ Remiantis šiuo kriterijumi išskirtinos dvi bendrininkavimo formos: bendravykdymas ir bendrininkavimas siaurąja prasme, t.y. pasiskirstant vaidmenimis.

V. Prochorovas, nustatydamas bendrininkavimo formų klasifikacijos kriterijus, laikosi panašios pozicijos. Jo manymu, bendrininkavimo formos išreiškia ne ryšio tarp asmenų pobūdį, ne jo struktūrą, o specifinius, subjektyviai susijusių asmenų bendros veiklos struktūros bruožus,

²⁷ Трайнин А.Н. Учение о соучастии. – Москва, 1941. С. 79.

²⁸ Гришаев П.И., Кригер Г.А. Соучастие по уголовному праву. – Москва, 1959. С. 56.

²⁹ Тельнев П.Ф. Ответственность за соучастия в преступлении. – Москва, 1974. С. 107 – 112.

³⁰ Жг. Герцензов А.А. Уголовное право. Часть общая. – Москва, 1948. С. 362. Шаргородский М.Д. Некоторые вопросы общего учения о соучастии // Правоведение. 1960. No. 1. С. 97. Ковалев М.И. Виды соучастников и формы соучастия в преступной деятельности. Часть вторая. – Свердловск, 1982. С. 198 – 210. Прохоров В.С. Соучастие в преступлении // Курс советского уголовного права. Часть общая. – Ленинград, 1968. Т. 1. С. 602 – 603.

t.y. ne ryšį tarp asmenų, o ryšį tarp veiksmų.³¹ Tačiau V.S. Prochorovas jau minėtoje klasifikacijoje išskyrė dar vieną bendrininkavimo formą – nusikalstamą organizaciją. Tad jo bendros nusikalstamos veikos schema atrodytų taip: paprastas bendrininkavimas, sudėtingas bendrininkavimas ir nusikalstama organizacija.

Netradiciniu požiūriu išsiskiria F. Burčakas. Jis išskiria bendrininkavimą tiesiogine šio žodžio prasme (sudėtinį bendrininkavimą) kaip bendrosios dalies institutą; ypatingą bendrininkavimą, numatytą ypatingojoje Baudžiamojo kodekso dalyje; ir bendravykdymą.³² Taigi F. Burčako pateikta trijų lygių bendrininkavimo formų klasifikacija remiasi objektyviaisiais bendrininkavimo požymiais.

Būta ir kitų bendrininkavimo formų skirstymų. Štai Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkai XIX a. pabaigoje XX a. pradžioje išskyrė tris bendrininkavimo formas: bendrininkavimą iš anksto nesusitarus, bendrininkavimą iš anksto susitarus ir bendrininkavimą dėl neatsargumo.³³ Bendrininkavimas iš anksto susitarus paprastai apibūdinamas kaip bendrininkų susitarimas dėl nusikaltimo padarymo vietos, laiko, būdo, pasiskirstymas vaidmenimis ir kt. Ši bendrininkavimo forma apėmė aukštą bendrininkų subjektyvaus kaltumo lygį ir kartu buvo objektyviai pavojingesnė. Organizuotos nusikaltėlių organizacijos, kurios ir buvo laikomos bendrininkavimu iš anksto susitarus, kėlė didelį pavojų valstybėje egzistuojančiai tvarkai.³⁴ Tokių organizacijų buvo keletas rūšių. Pirmiausia – šamokslas, kai bendrininkai susiburia į organizaciją padaryti daug vienerūšių arba įvairiarūšių nusikaltimų, kurie atskirai gali būti nenumatyti.³⁵ Pastarosios bendrininkavimo iš anksto susitarus formos samprata (gaujos ar bandos) yra artima dabartinei organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo sampratai.

Rusijos Federacijos BK 32 straipsnis taip apibrėžia bendrininkavimo sampratą. Tai tyčinė bendrai dviejų ar daugiau asmenų daroma nusikalstama veika.³⁶ Bendrininkavimo formų BK bendrojoje dalyje neapibrėžia.

Apibendrinant šią Rusijos baudžiamosios teisės teorijoje įtvirtintą bendrininkavimo formų visumą ir ją lyginant su Lietuvos BK įtvirtinta bendrininkavimo samprata ir iš jos išplaukiančiais bendrininkavimo požymiais, galima teigti, jog kai kurie nurodyti bendrininkavimo formų požymiai negalėtų apibrėžti Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtintos bendrininkavimo sampratos. BK 24 straipsnis numato, kad bendrininkavimas yra tyčinis bendras

³¹ Прохоров В.С. Соучастие в преступлении // Курс советского уголовного права. Часть общая. – Ленинград, 1968. Т. 1. С. 602 – 603.

³² Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. – Киев, 1986. С. 124.

³³ Русское уголовное право. Пособие к лекциям Н.Д. Сергеевского. Часть общая. Изд. 11. – Петроград, 1915. С. 317.

³⁴ Русское уголовное право. Пособие к лекциям Н.Д. Сергеевского. Часть общая. Изд. 11. – Петроград, 1915. С. 318.

³⁵ Русское уголовное право. Пособие к лекциям Н.Д. Сергеевского. Часть общая. Изд. 11. – Петроград, 1915. С. 318.

³⁶ Уголовный кодекс Российской Федерации. – Москва, 1996. С. 13.

dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Jau vien dėl konkrečiai numatytos tyčios formos Lietuvos teisėje negalimas bendrininkavimas dėl neatsargumo, koks buvo galimas Rusijos baudžiamajame kodekse XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje. Vaidmenų pasiskirstymas, kaip vienas iš nurodomų bendrininkavimo formų požymių, Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje ir baudžiamajame įstatyme visų pirma yra laikomas ne bendrininkavimo formos, o bendrininkų rūšių požymiu. Nors, turint omenyje, kad yra galimas paprastas bendrininkavimas, kai visi bendrininkai yra tik vykdytojai, ir sudėtinis bendrininkavimas, kai bendrininkai pasiskirsto vaidmenimis, vaidmenų pasiskirstymas gali būti požymiu, apibūdinančiu bendrininkavimo formas. Taip pat pastebėtina, kad dauguma Rusijos autorių kaip vieną iš bendrininkavimo formų išskiria bendrininkavimą iš anksto nesusitarus. Galiojančio Lietuvos BK 24 straipsnis pabrėžia, jog bendrininkavimas yra tarpusavyje susitarusių asmenų veika. Tačiau įstatymų leidėjas nenurodo laiko tarpo, kada toks susitarimas gali būti įvykęs, t.y. daug anksčiau iki nusikaltimo padarymo, nusikaltimo planavimo, organizavimo stadijoje, ar staiga, vienam ar keliems asmenims kilus nusikaltimo padarymo idėjai, kuomet nusikalstami veiksmai kelių asmenų yra nedelsiant įgyvendinami. Manytina, kad bendrininkavimui iš anksto nesusitarus nėra būdingas pasiskirstymas vaidmenimis. Tai tiesiog paprastas bendrininkavimas. Kadangi Lietuvos BK daugiau dėmesio skiria sudėtiniam bendrininkavimui, todėl manytina, jog šis bendrininkavimo formos požymis – iš anksto nesusitarę asmenys – nėra esminis ar tiksliai ir vienareikšmiai, kaip nurodė F.G. Burčakas³⁷, apibūdinantis Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtintas bendrininkavimo formas.

Skirtingai negu Rusijos, Vokietijos baudžiamosios teisės teorija įtvirtina kitokius bendrininkavimo formų požymius, kurie vertintini gana kritiškai. Vokietijos baudžiamojoje teisėje tuo atveju, kai padarant baudžiamąją veiką dalyvavo keli asmenys, skiriamas vykdymas ir bendrininkavimas. Vykdomo pasireiškimo formos yra šios: tiesioginis ir netiesioginis vykdymas, bendrininkavimas (bendrakaltystė) ir įstatyme nereguliuotas lygiagretus vykdymas. Bendrininkavimo formos yra tokios: kurstymas ir padėjimas. Ši diferenciacija leidžia nustatyti kiekvieno kaltininko „įnašą“ į veiką, priklausomai nuo dalykinės svarbos ir specialaus elgesio žalingumo.³⁸ Lyginant Vokietijos ir Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintas bendrininkavimo formas, matyti, jog jos yra skirtingos. Vokietijos teisė išskiria vykdymą kaip bendrininkavimo formos požymį, tuo tarpu Lietuvos baudžiamasis įstatymas įtvirtina bendrininkavimo formas, kurioms būdingi įvairūs bendrininkų vaidmenys (išskyrus bendrininkų grupę). Lietuvos baudžiamasis įstatymas kurstymą ir padėjimą vertina kaip vienas iš bendrininkų rūšių, bet ne formų. Tačiau detaliau analizuojant teisės doktriną, galima teigti, kad minėtu atveju

³⁷ *Бурчак Ф.Г.* Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. – Киев, 1986. С. 119.

³⁸ *Wessels J.* Baudžiamoji teise: bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 161.

Vokietijos baudžiamajoje teisėje kurstymas ir padėjimas tikraja prasme yra suprantami ne kaip bendrininkavimo formos, bet vis tik kaip bendrininkų rūšys. Johannes Wessels toliau aiškina, jog padėjėjas ir kurstytojas baudžiami ne todėl, kad jie pagrindinį kaltininką „padaro kaltu ar baudžiamu“, o todėl, kad jie, sukeldami tyčią padaryti veiką ar kitaip padėdami, skatina priešingą teisei pagrindinę veiką. Taigi iš šių požymių galima daryti išvadą, jog Vokietijos teisės doktrinoje kurstytojas ir padėjėjas nėra suprantami kaip bendrininkavimo formos, nors teisės doktrinoje vartojamas būtent toks terminas.

Apibendrinant išdėstytas bendrininkavimo formų klasifikacijas, galima daryti išvadą, jog šios klasifikacijos tikslas – išskirti bendrininkavimo formas remiantis objektyviuoju ir subjektyviuoju elementu. Teisės doktrinoje teigiama, jog klaidinga yra klasifikuoti bendrininkavimo formas pagal tam tikrą jų požymį ar kriterijų. Kiekviena klasifikacija turi ne tik atriboti tam tikrą reiškinių, bet ir apibendrinti klasifikuojamąjį institutą. Tik tokiu atveju klasifikacija gali būti tiksli ir moksliskai naudinga.³⁹

Taigi bendrininkavimo formų klasifikacija pasirenkant vieną ar kitą klasifikavimo kriterijų yra labai įvairi, tačiau nebaigta. Galima teigti, jog bendrininkavimo formų klasifikavimo pagrindas yra bendra nusikalstama bendrininkų veikla, kartu ir jų organizuotumo lygis. Juk akivaizdu, kad kuo glaudesni bendrininkų ryšiai, tuo jų veiksmai yra organizuotesni, taip pat didėja ir jų daromų nusikaltimų pavojingumas.

2.2. Bendrininkavimo formų ir bendrininkų rūšių atribojimas

Tiek teisės doktrinoje, tiek baudžiamajame įstatyme yra išskiriamos bendrininkavimo formos ir bendrininkų rūšys. Teoriškai – tai du skirtingi baudžiamajo reguliavimo dalykai, tačiau praktikoje įmanomos įvairios situacijos, kai bendrininkavimo formos ir rūšys gali įvairiai derintis ir persipinti. Todėl šiuo aspektu derėtų paanalizuoti, kuo baudžiamosios teisės teorijoje skiriasi ir kuo panašios *bendrininkų rūšys* ir *bendrininkavimo formos*, t.y. koks šių sąvokų turinys. Galiojančiame Baudžiamajame kodekse nėra detaliai apibrėžtos bendrininkavimo formos. BK 25 straipsnis tik išskiria šias formas, tuo tarpu bendrininkavimo formų sąvokos nepateikia. Galiausiai netgi Lietuvos baudžiamajo įstatymo leidėjas atskirais Baudžiamajo kodekso Bendrosios dalies straipsniais išskiria bendrininkų rūšis ir bendrininkavimo formas. Ar toks atribojimas yra sąmoningas ir atskleidžiantis šių institutų skirtingumą? Į šį klausimą galima atsakyti analizuojant bendrininkavimo sampratą, įtvirtintą BK 24 straipsnyje – bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK 13

³⁹ Уголовное право России. Часть обшая. – Москва, 2005. С. 261 – 262.

straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Šiuo atveju išskirtini specifiniai požymiai, leidžiantys bendrininkavimo sąvokoje išskirti bendrininkų rūšis ir bendrininkavimo formas bei atskleisti jų sąvokas ir požymius.

Pirmasis požymis – bendra dviejų ar daugiau tarpusavyje susijusių asmenų veika – išskiria bendrininkų rūšis. Šiuo požiūriu siekiama įvardyti, kad bendrininkavimas yra galimas tada, kai nusikalstamą veiką daro ne vienas, o bent du ar daugiau asmenų. Kartu labai svarbu, kad bendrininkavimas įmanomas ten, kur vienodai suvokiamas daromos veikos, jos padarinių bendrumas, susitariama tarpusavyje. Esant dviems ar daugiau asmenų, toks bendrininkavimas neretai pasireiškia skirtingų vaidmenų pasiskirstymu nusikaltimo padaryme. Nors tai nėra absoliuti taisyklė. Teisės doktrinoje išskiriamas paprastas ir sudėtingas bendrininkavimas. *Paprastojo bendrininkavimo* atveju visi (mažiausiai du) bendrininkai betarpiškai dalyvauja vykdydami nusikaltimą, todėl toks bendrininkavimas dar vadinamas bendravikdyimu. *Sudėtingo bendrininkavimo* atveju bendrininkai, dalyvaudami bendroje nusikalstamoje veikoje, atlieka skirtingus veiksmus (neveikimą), t.y. vykdo, organizuoja, kursto, padeda.⁴⁰ Tačiau tai nėra absoliuti taisyklė. Teisės doktrinoje dėstoma nuomonė, kad sudėtinis bendrininkavimas nereiškia besąlygiško funkcijų pasidalinimo, grupės narių gradacijos tik į organizatorius, vykdytojus ir pan. Darant kai kuriuos nusikaltimus, visi organizuotos grupės nariai gali atlikti tas pačias vykdytojų funkcijas. Tačiau organizuotai grupei kaip tik būdinga tai, kad nusikalstamą veiką koordinuoja vienas ar keli asmenys, kurie gali dalyvauti ar nedalyvauti darant konkrečius nusikaltimus, prisidėti ar neprisidėti prie jų rengimo ar darymo, bet visais atvejais jie yra grupės vadovai, veiklos įkvėpėjai, koordinatoriai, globėjai, kilusių ginčų sprendėjai, nusikalstamu būdu gauto turto valdytojai ar skirstytojai. Jų funkcijos tokios neapibrėžtos, kad juos sunku patraukti baudžiamojon atsakomybėn už konkrečių nusikaltimų padarymą pagal klasikinio bendrininkavimo taisyklės.⁴¹

Pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis organizuotoje grupėje gali reikšti ir tai, kad grupės nariai susitarė kartu padaryti nusikaltimą kaip bendravikdytojai arba atlikdami skirtingus vaidmenis: ne tik vykdytojų, bet ir organizatoriaus, kurstytojo arba padėjėjo. Galima teigti, kad praktikoje yra galimi bet kokie niuansai ir nukrypimai nuo klasikinės bendrininkavimo sampratos, tačiau teisės doktrinos analizė rodo, jog vis tik bendraja prasme, pagal klasikinę bendrininkavimo sampratą, sudėtiniam bendrininkavimui yra būdingas vaidmenų pasiskirstymas. Taigi siekiant reiškinį įvardyti bendrininkų rūšimis, būtina atsakyti į klausimus: kiek asmenų dalyvauja nusikaltimo padaryme ir koks ryšys yra tarp šių asmenų veiksmų. Ryšį tarp asmenų veiksmų šiuo atveju įvardija konkretūs vaidmenys.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius, 2004. P. 160.

⁴¹ *Piesliakas V.* Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // *Teisės problemos.* 1993. Nr. 1. P. 40.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. balandžio 11 d. nutartyje konstatavo, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu konstatuota, kad L. L. su M. Ž. 2004 m. spalio 13 d., tiksliau nenustatytu laiku, veikdami bendrininkų grupe, Klaipėdoje, iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens neteisėtai, turėdami tikslą parduoti, įgijo narkotinių medžiagų kanapių (ir jų dalių), kurių bendra masė 0,7958 g, jas laikė ir gabeno bei tą pačią dieną, apie 19.00 val., automobilyje už 35 Lt pardavė nusikalstamos veikos imitavimo modelio (toliau NVIM) dalyviui Nr. 1 ir taip jas platino. Nuosprendyje L. L. ir M. Ž. kaltė pagrįsta liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, liudytojo R. V. parodymais, operatyvinių veiksmų atlikimo protokolu, jog liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, narkotines medžiagas pirkė iš L. L. ir vaikino, pravarde „B“ (M. Ž.), bei kitais duomenimis. Tačiau liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, parodė (T. 1, b. l. 115, T. 2, b. l. 135), kad kai kreipėsi 2004 m. spalio 13 d. į L. L. prašydamas parduoti kanapių, šis atsakė, kad šiuo metu neturi ir pasiūlė nuvažiuoti pas M. T., o šio namuose neradę, L. L. nurodymu važiavo į Klaipėdą, kur susirado vaikina, pravarde „B“, ir būtent iš šio vaikino už 40 Lt nusipirko. Tas pačias aplinkybes patvirtina ir operatyvinių veiksmų atlikimo protokolas (T. 1, b. l. 59). Nuosprendyje ir kitais nusikalstamų veikų dėl narkotinių medžiagų pardavimo atvejais konstatuota, kad L. L. su M. T., veikdami bendrininkų grupe, iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens neteisėtai įgijo narkotinių medžiagų, jas laikė, gabeno ir pardavė NVIM dalyviui Nr. 1. Nuosprendžio nustatomojoje dalyje bylos aplinkybės nurodytos labai glaustai, iš jų neaišku, kokius veiksmus atliko kiekvienas bendrininkas. Nuosprendžio aprašomojoje dalyje tarp liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, parodymų (susiskambinus su vienu iš bendrininkų ir atvažiavus į jo nurodytą vietą, narkotines medžiagas parduodavo kitas bendrininkas) ir kitų įrodymų (liudytojo R. V. parodymų, operatyvinių veiksmų atlikimo protokolo) yra prieštaravimų. Apeliacinės instancijos teismas į šias aplinkybes neatkreipė dėmesio, nors apeliantai ginčijo teismo nustatytas bylos aplinkybes.

Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad tik teisingai nustačius bylos aplinkybes ir kiekvieno asmens veiksmus bus galima tinkamai kvalifikuoti kaltininkų veika. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai visų trijų kasatorių veiksmus dėl neteisėto narkotinių medžiagų disponavimo ir jų pardavimo pripažino kaip bendrininkų – bendravykdytojų veiksmus. BK 260 straipsnio 1 dalies dispozicija numato: „Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeno ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino narkotines ar psichotropines medžiagas...“. Taigi neteisėtą narkotinių medžiagų disponavimą turint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti ar jų pardavimą sudaro keletas alternatyvių požymių – gaminimas, perdirbimas, įgijimas, laikymas, gabenimas turint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavimas ar kitoks platinimas – ir padarius bent

vieną minėtą alternatyvią veiką atsiranda baudžiamoji atsakomybė. Bendravykdytojas yra asmuo, kuris padaro bent dalį nusikalstamos veikos sudėtyje numatytų objektyviosios pusės veiksmų. Bendrininkavimo atveju objektyviąją nusikalstamos veikos sudėties pusę įgyvendina ne visi bendrininkai, o tik vykdytojas (bendravykdytojai), todėl apeliacinės instancijos teismo argumentas, kad ta aplinkybė, jog narkotines medžiagas pirkėjui parduodavo tai vienas, tai kitas apeliantas, neturi reikšmės jų veikų (to asmens, kuris jų neigijo, nelaikė ir nepardavė) kvalifikavimui, yra neteisingas. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad BK 24 straipsnio 2 dalis numato, kad nusikalstamos veikos bendrininkai yra vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas.⁴²

Antrasis požymis apibrėžia kur kas didesnę ratą aplinkybių – bendras tarpusavyje susitarusių asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Šie požymiai bendrininkavimo sąvokoje padeda išskirti bendrininkavimo formas. Būtent šie požymiai įvardija, kad bendrininkavimo formoms yra svarbus bendrininkų tarpusavio susitarimo pobūdis, jų ryšių, veiksmų bendrumo, suderinamumo lygis, organizuotumo laipsnis. Dalyvavimo nusikaltimo padaryme formos, jų įvairovė ir apibūdina bendrininkavimo formas, taip įtvirtindamos šį institutą bendrininkavimo sąvokoje. Apibūdinant bendrininkavimo formas, keliamas klausimas: kaip ir kokiais būdais tarpusavyje susiję asmenys dalyvauja nusikaltimo padaryme, koks ryšio tarp šių asmenų veiksmų pobūdis.

Taigi šiuo atribojimu galima patvirtinti V.S. Prochorovo teoriją, pagal kurią bendrininkavimo formos išreiškia ne ryšio tarp asmenų pobūdį, ne jo struktūrą, o specifinius, subjektyviai susijusių asmenų bendros veiklos struktūros bruožus, t.y. ne ryšį tarp asmenų, o ryšį tarp veiksmų.⁴³

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. lapkričio 21 d. nutartyje konstatavo, kad nusikalstamam susivienijimui paprastai būdingi tokie požymiai: išoriniai vieno ar kelių asmenų organizaciniai veiksmai organizuojant ir telkiant nusikalstamą junginį. Minėtos bylos atveju tokių veiksmų nereikėjo, nes D. S., L. Ž. ir A. M. turėjo nusikalstamos veiklos patirtį, todėl susitarimas susijungti bendrai nusikalstamai veiklai atsirado iš bendro visų savitarpio supratimo, nusiteikimo organizuoti nusikalstamą veiklą aukštesniu lygmeniu nei anksčiau. Kitaip tariant, nusikalstamo susivienijimo susikūrimą lėmė ne vieno kurio nors dalyvio telkiantys organizaciniai veiksmai, o kiekvieno nario vidiniai stimulai ir noras veikti organizuotame nusikalstamame junginyje. Tokią išvadą priėjo teismai, įvertinę liudytojo M. B. parodymus apie tai, kad visi susirinkę kartu nusprendė užsiimti automobilių

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis b.b. Nr. 2K-237/2006.

⁴³ Прохоров В.С. Соучастие в преступлении // Курс советского уголовного права. Часть общая. – Ленинград, 1968. Т. 1. С. 602 – 603.

vagystėmis, aptarė veiksmų planą ir periodiškai susitikdami derino tarpusavyje, ką reikia daryti ir ko nereikia. Tai reiškia, jog nusikalstamas junginys formavosi palaipsniui, apsirūpinant nusikaltimų darymą palengvinančiomis techninėmis priemonėmis, pasitelkiant kitus asmenis pagrobtų automobilių identifikaciniais ženklams panaikinti, vagysčių metu sugadintoms signalizacijoms ir spynelėms sutvarkyti, automobilių dokumentams suklastoti.⁴⁴ Taigi šioje nutartyje teismas pabrėžė ryšį tarp bendrininkų veiksmų.

Bendrininkų rūšių ir bendrininkavimo formų išskyrimas ir panašumas nėra tik teorinis. Štai BK 24 straipsnyje įtvirtintas bendrininkų rūšių sąrašas yra baigtinis. Bendrininkų rūšies nustatymas kiekvienu konkrečiu atveju sudaro galimybę teisingai kvalifikuoti bendrininkų veiką, nurodant ne tik BK Specialiosios dalies straipsnį, bet ir atitinkamą BK 24 straipsnio dalį, apibūdinančią atskiro bendrininko veikos pobūdį (rūšį). Kartu tai padeda nurodyti kiekvieno bendrininko kaltę ir vykdyti BK 54 straipsnio (Bendrieji bausmės skyrimo pagrindai) nuostatas.⁴⁵ Bendrininkavimo formų išskyrimas taip pat padeda išsamiau suprasti šio teisinio reiškinio esmę, tiksliau įvertinti bendros nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį.

Tai svarbu kvalifikuojant bendrai daromą nusikalstamą veiką, sprendžiant bendrininkų atsakomybės diferencijavimo bei bausmės individualizavimo klausimus.

Vertinant bendrininkų vaidmenis kaip objektyvų nusikaltimo elementą, pirmiausia daroma išvada, jog tai tik bendrininkų rūšis apibūdinantis požymis. Tačiau tokia išvada yra klaidinga. Jau buvo nustatyta, kad objektyvus nusikaltimo elementas yra tiek bendrininkavimo formos klasifikavimo, tiek ir bendrininkų rūšių apibūdinimo elementas.

Rusijos baudžiamosios teisės teorijoje įtvirtinti bendrininkavimo formų kriterijai pagal objektyvius nusikaltimo elementus rodo, jog pasiskirstymas vaidmenimis gali būti vertinamas ne tik kaip bendrininkų rūšims būdingas požymis, bet ir bendrininkavimo formoms būdingas požymis. Tai patvirtina ir Lietuvos baudžiamosios teisės teorija. V. Piesliakas išskiria paprastą bendrininkavimą (bendrakaltybę) ir sudėtinį bendrininkavimą, o pagal bendrininkų susitarimo laiką – bendrininkavimą iš anksto susitarus ir bendrininkavimą iš anksto nesusitarus.⁴⁶ Taigi teisės doktrinoje yra išskiriamos dvi bendrininkavimo formos pagal objektyvius kriterijus: paprastas bendrininkavimas, kai visi bendrininkai yra vykdytojai, ir sudėtinis bendrininkavimas, kai bendrininkai pasiskirsto vaidmenimis (greta vykdytojo atsiranda organizatorius, kurstytojas, padėjėjas). Bendrininkavimo formos pagal subjektyvius kriterijus taip pat yra dvi: bendrininkavimas iš anksto nesusitarus ir bendrininkavimas iš anksto susitarus.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis b.b. Nr. 2K-545/2006.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 160.

⁴⁶ Piesliakas V. Bendrininkavimas pagal bendrąją ir ypatingąją baudžiamojo kodekso dalį // Socialistinė teisė. 1982. Nr. 4. P. 25.

Bendrininkavimo formų klasifikavimas pagal objektyvius ir subjektyvius kriterijus atspindi ir J. Prapiėsčio, V. Pavilionio, L. Gauhmano, M. Šneiderio, A. Krasikovo moksliniuose darbuose.⁴⁷ Tiek J. Prapiestis, tiek ir V. Pavilionis pagal bendrininkų tarpusavio supratimą bei veiksmų darnumą, suderinamumą, organizavimo laipsnį bendrininkavimą skirsto į bendrininkavimą iš anksto nesusitarus ir bendrininkavimą iš anksto susitarus, o pagal skirtingą bendrininkų vaidmenį darant nusikaltimą, jų aktyvumą išskiriamas paprastas bendrininkavimas ir sudėtingas bendrininkavimas.

Taigi pripažįstama, jog vaidmenų pasiskirstymas bendrininkaujant yra bendrininkavimo formos požymis pagal objektyvius nusikaltimo elementus. Tačiau kartu pasiskirstymas vaidmenimis yra laikomas vienu pagrindinių bendrininkų rūšių požymiu. Todėl galima teigti, kad aiškios takoskyros tarp šių dviejų baudžiamosios teisės institutų (bendrininkavimo formų ir bendrininkų rūšių) šiuo atveju nėra ir negali būti, nes bendrininkavimo formos yra suprantamos kur kas plačiau negu bendrininkų rūšys, o bendrininkų rūšys kartu yra įrankiu, padedančiu tinkamai įvardyti konkrečią bendrininkavimo formą.

Nors bendrininkavimo formų klasifikavimas pagal objektyvius nusikaltimo kriterijus padeda nustatyti konkrečią bendrininkavimo formą (paprastas ar sudėtinis bendrininkavimas), teisės doktrinoje dėstoma nuomonė, kad klasifikavimas bendrininkavimo formų atskirai, remiantis tik objektyviais ar tik subjektyviais kriterijais, neturi jokios praktinės naudos.⁴⁸ Vadinasi, vien vadovaujantis objektyviais nusikaltimo kriterijais, galima nustatyti bendrininkavimo formą, nes ne visoms bendrininkavimo formoms yra būdingas vaidmenų pasiskirstymas.

⁴⁷ *Prapiestis J.* Bendrininkavimas padarant nusikaltimą. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. – Vilnius, 1998. P. 264. *Pavilonis V.* BK 18 str. „Bendrininkavimas“. Komentarai. Lietuvos TSR baudžiamosios kodekso komentarai. – Vilnius, 1989. P. 43 – 44. *Gauhman L.D.* Уголовное право. Общая часть. – Москва, 1997. С. 245. *Шнейдер М.А.* Соучастие в преступлении по советскому праву. – Москва, 1958. С. 34. *Красиков Ю.А.* Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. – Москва, 1999. С. 61.

⁴⁸ *Gutauskas A.* Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius: LTU, 2002. P. 66.

3. Bendrininkavimo formos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir teismų praktikoje

3.1. Bendrininkų grupė kaip bendrininkavimo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas

Bendrininkų grupės požymiai. BK 25 straipsnio 2 dalis įvardija vieną iš bendrininkavimo formų – bendrininkų grupę. Ji yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Taigi bendrininkų grupė gali susidaryti rengimosi padaryti nusikalstamą veiką ar nebaigto pasikėsینimo ją padaryti stadijose. Jei bendrininkai tęsia bendrą veiklą baigto pasikėsینimo, baigto nusikalstamos veikos stadijose, bendrininkų grupė paprastai jau būna susiformavusi. Bendrininkų grupė gali susidaryti bet kokio pavojingumo tyčinio nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymui. Bendrininkų grupės nariai tarpusavyje gali susitarti dėl visos numatytos bendros nusikalstamos veikos ar jos epizodų darymo, dėl jos padarymo būdų, priemonių, įrankių, dėl pasinaudojimo nusikalstamais padariniais ar jų slėpimo ir kt.

Bendrininkų grupė laikoma mažiausiai pavojinga bendrininkavimo forma iš visų BK 25 straipsnyje numatytų bendrininkavimo formų. Tai aiškintina tuo, kad tam tikri tradiciniai bendrininkavimo formoms būdingi požymiai bendrininkų grupei nėra būtini. Štai iš anksto numatytas, detalus nusikalstamos veikos padarymo planas, glaudžių ryšių tarp bendrininkų nustatymas, vaidmenų pasiskirstymas ir pan. nėra būtini bendrininkų grupės požymiai. Būtinasis bendrininkų grupės požymis – joje turi būti bent du vykdytojai. Kadangi bendrininkų grupę gali sudaryti mažiausiai du asmenys, ji gali būti sudaryta vien iš vykdytojų. Kitais atvejais bendrininkų grupėje, be bent dviejų vykdytojų, gali būti ir kitų bendrininkų.⁴⁹

Įstatymų leidėjas bendrininkų grupę išskirdamas kaip atskirą bendrininkavimo formą, kartu ne visiškai atibojo šią formą nuo kitų bendrininkavimo formų. Bendrininkų grupėje taip pat galimas vaidmenų pasiskirstymas, būdingas ir organizuotai grupei, ir nusikalstamam susivienijimui. Pavyzdžiui, kai grupėje yra du vykdytojai ir vienas padėjėjas, tokia grupė gali būti vadinama bendrininkų grupe, o tokia grupė, kurioje yra vienas vykdytojas, organizatorius ir padėjėjas, jau gali būti vadinama organizuota grupe. Tad natūralu, jog kyla klausimas – kuo organizuota grupė yra pavojingesnė bendrininkavimo forma negu bendrininkų grupė? Manytina, kad organizuota grupė yra tiesiog kaip tarpinė grandis tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo. Ji apimtų visus organizuotus nusikaltimus iki tos ribos, už kurios juos apima

⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 164.

nusikalstamas susivienijimas. Detalūs organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo pavyzdžiai bus nagrinėjami kitose šio darbo dalyse, kartu atribojant šias bendrininkavimo formas nuo bendrininkų grupės.

Iš dalies bendrininkų grupė savo specifika ir požymiais yra panaši į senosios redakcijos BK 75 straipsnyje įtvirtintą ginkluotą gaują. Ginkluota arba banditų gauja buvo laikoma ginkluotas pastovus keleto asmenų nusikalstamas susivienijimas daryti užpuolimus. Kiekybiniu banditų gaujos požymiu, kaip ir bet kurios kitos bendrininkavimo formos, teorijoje ir praktikoje buvo laikomas dviejų ar daugiau asmenų susivienijimas. Tačiau 1993 m. BK buvo papildytas 227¹ straipsniu, kuriame nustatyta, kad nusikalstamas susivienijimas yra trijų ar daugiau asmenų susivienijimas. Banditų gaujos tikslas buvo užpulti bet kurias įstaigas, įmones, organizacijas ar asmenis, t.y. užpuolant daryti bet kuriuos nusikaltimus. Dažniausiai banditų gauja turėjo tikslą daryti neapibrėžtą skaičių užpuolimų. Ir tais atvejais, kai gaujos tikslas yra padaryti vieną užpuolimą, tačiau jam parengti reikia ilgalaikės bendros veiklos, gauja laikytina pastovia. Ginkluotumo požymis reiškė, kad bent vienas gaujos narys turėjo ginklą, o kiti žinojo, kad ginklas gali būti panaudotas užpuolimui. Ginklu laikomi šaunamieji (pistoletas, šautuvas, automatas ir kt.), sprogstamieji (granata, mina ir kt.) ir nešaunamieji ginklai (suomiškas peilis, durklas, kastetas ir kt.). Gauja buvo pripažįstama ginkluota nepriklausomai nuo to, ar ginklas buvo panaudotas ar ne. Nuo nusikalstamo susivienijimo banditų gauja skyrėsi tuo, kad būtinas jo požymis buvo ginkluotumas.

Taigi kadangi bendrininkų grupei būdingas mažas skaičius bendrininkų, smurtavimas, glaudžių bendrininkų tarpusavio santykių nebuvimas, šie požymiai iš dalies leidžia šią bendrininkavimo formą palyginti su ginkluota gauja. Kartu pabrėžtina, jog kadangi ginkluotai gaujai buvo būdingas ginkluotumės, todėl šioje gaujoje vykdytojais taip pat būdavo keli.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. spalio 4 d. nutartyje b.b. Nr. 2K-504/2006 nustatė, kad G. S. nuteistas už tai, kad 2005 m. balandžio 8 d., apie 1.00 val., veikdamas kartu su T. S., iš namo kiemo pagrobė A. B. 3000 Lt vertės automobilį. G. S. gatvėje saugojo, o T. S. išvarė automobilį iš kiemo, į kurį įsėdo G. S. ir abu nuvažiavo. Teismas konstatavo, kad bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Būtinai bendrininkų grupės požymis yra tai, kad joje turi būti bent du vykdytojai, t. y. mažiausiai du bendrininkai turi vykdyti bendros nusikalstamos veikos sudėties objektyviuosius požymius. Bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką (BK 24 straipsnio 1 dalis). Nusikalstamos veikos bendrininkai yra vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas.

Bendrininkavimo atveju nusikalstamos veikos sudėties objektyviusius požymius realizuoja ne visi bendrininkai, o tik vykdytojas (bendravvykdytojai). BK 24 straipsnio 6 dalyje nustatyta, jog padėjėjas yra asmuo, padėjęs daryti nusikalstamą veiką, be kitų būdų, saugodamas ar pridengdamas kitus bendrininkus. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad kasatorius saugojo, kol kitas bendrininkas – T. S. – išvarė iš kiemo automobilį, todėl kasatoriaus veika iš BK 178 straipsnio 2 dalies perkvalifikuotina į BK 24 straipsnio 6 dalį ir 178 straipsnio 2 dalį, be to, iš nuosprendžio šalintina G. S. atsakomybę sunkinanti aplinkybė, kad nusikaltimą padarė veikdamas bendrininkų grupe, nes jau buvo motyvuota, kad nusikaltimas padarytas veikiant ne bendrininkų grupe, o G. S. bendrininkaujant, t. y. padedant T. S. pavogti automobilį.⁵⁰ Šioje nutartyje teismas pabrėžė, jog siekiant nustatyti, ar bendrininkavimo forma yra bendrininkų grupė, būtina analizuoti ne tik bendrininkavimo formos požymius, bet ir bendrininkų vaidmenis, nes vienas pagrindinių šios formos požymių yra bent du vykdytojai.

Kitoje nutartyje teismas taip pat akcentavo bendravvykdymą kaip pagrindinį bendrininkų grupės požymį: abudu nuteistieji veikė bendrai suderintais veiksmais, abu realizavo BK 260 straipsnyje numatyto nusikaltimo objektyvų veikos požymį – R. E. įgijo ir gabeno, o A. G. pardavė psichotropines medžiagas, todėl teismas pagrįstai pripažino juos veikus bendrininkų grupėje.⁵¹

Bendrininkų grupė kaip kvalifikuojantis požymis. Pastebėtina, kad bendrininkų grupę kvalifikuojantys požymiai neleidžia šios bendrininkavimo formos lyginti su ginkluota gauja, nes tam tikrais atvejais tai nėra susiję su ginkluotumu. Štai BK 149 straipsnio 2 dalis numato, kad bendrininkų grupė yra laikytina išžaginimo kvalifikuojančiu požymiu. BK 150 straipsnio 2 dalis taip pat numato, kad bendrininkų grupė yra seksualinį prievartavimą kvalifikuojantis požymis. BK 250 straipsnio 5 dalis numato, kad bendrininkų grupės sukūrimas laikytinas kvalifikuojančiu teroro akto požymiu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. birželio 27 d. nutartyje b.b. Nr. 2K-437/2006 konstatavo nusikaltimo bendravvykdymą: sutinkamai su nukentėjusiosios parodymais, atvažiavus į mišką, T. K. pasiūlė jai lytiškai santykiuoti ir liepė atiduoti mobiliojo ryšio telefoną. Jai pradėjus priešintis, nuteistasis D. K. sudavė kumščiu į nosį ir atėmė mobiliojo ryšio telefoną, todėl ji atsidariusi automobilio dureles bandė iššokti į lauką, tačiau T. K. sugriebė ją už rankos ir suplėšė striukę. Išlipusi iš automobilio, nukentėjusioji pradėjo bėgti mišku, bet D. K. ir T. K. ją pasivijo, pradėjo spardyti, o T. K. pagrasino paskandinti nukentėjusiąją šalia esančiame ežerėlyje ir atiduoti išžaginti kitiems

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. nutartis b.b. Nr. 2K-504/2006.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. nutartis b.b. Nr. 2K-549/2006.

vaikinams, kuriems T. K. ir D. K. skambino mobiliojo ryšio telefonais nukentėjusiosios akivaizdoje.⁵²

BK 181 straipsnio 1 ir 2 dalys nenumato bendrininkų grupės kaip kvalifikuojančio požymio. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartyje b.b. Nr. 2K-510/2006 konstatavo, kad teismų sprendimais nustatyta, kad M. K., veikdama bendrininkų grupe su M. M., A. Š. ir A. S., I. T. prievarta įsodino į automobilį, kuriame M. M., A. Š. ir M. K. panaudojo prieš nukentėjusią fizinių smurtą – sudavė smūgius ir pagrobė 175 Lt, pasą, advokato A. K. kontoros orderį bei, tęsdami nusikalstamą veiką, pareikalavę iš I. T. mobilaus ryšio telefoną „Nokia 2100” jį pagrobė. Taigi teismų sprendimais nustatyta, kad I. T. turtas užvaldytas panaudojant prieš jį fizinių smurtą ir kitaip atimant galimybę priešintis – buvo įsodintas į automobilį, todėl negalėjo pabėgti. Grupės asmenų padarytai nusikalstamai veikai kvalifikuoti pagal BK 180 straipsnio 1 dalį nebūtina, kad kiekvienas grupės narys atliktų visus objektyviosios pusės veiksmus, numatytus šio straipsnio 1 dalies dispozicijoje. Pakanka nustatyti, kad kaltininkas suprato kitų bendrininkų atliekamus veiksmus, siekiamus tikslus ir jiems pritarė. M. K. savo bendrininkams nurodė vietą, kur atvažiuos I. T., jį užkalbino, matė bendrininkų veiksmus, kai šie I. T. įgrūdo į automobilį, naudojo prieš jį smurtą bei pagrobė turtą, ir jiems pritarė, pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nustatyta, kad ji taip pat sudavė I. T. per veidą, paėmė pagrobtus pinigus ir už juos pirko alkoholinių gėrimų. Taigi kasatorės veiksmai teisingai kvalifikuoti pagal BK 180 straipsnio 1 dalį.⁵³ Manytina, kad šiuo atveju teismas be teisinio pagrindo grupės asmenų padarytą nusikalstamą veiką siejo su BK 181 straipsnio 1 dalimi. Šiuo atveju bendrininkų grupė nėra ir negali būti laikoma BK 181 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimą kvalifikuojančiu požymiu.

Bendrininkų grupė kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Bendrininkų grupė taip pat gali būti laikoma baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe. BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punktas numato, kad atsakomybę sunkinančia aplinkybe laikoma, jei veiką padarė bendrininkų grupė. Tačiau ši bendrininkavimo forma pagal BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punktą ne visada laikoma aplinkybe, sunkinančia baudžiamąją atsakomybę, t.y. teismas, atsižvelgdamas į kiekvieno bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką pobūdį ir laipsnį, gali nepripažinti šios aplinkybės atsakomybę sunkinančia. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. spalio 13 d. nutartyje b.b. Nr. 2K-

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 27 d. nutartis b.b. Nr. 2K-437/2006.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis b.b. Nr. 2K-510/2006.

599/2006 konstatavo, kad pripažinti kaltininko atsakomybę sunkinančia aplinkybe tai, kad veika padarė bendrininkų grupė, yra teismo teisė, bet ne pareiga.⁵⁴

Kitoje nutartyje teismas taip pat konstatavo: iš Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 17 d. nuosprendžio matyti, kad skiriant bausmę D. A. buvo atsižvelgta į jo kaltę sunkinančias aplinkybes – nurodyta, kad nusikaltimą, numatytą BK 180 straipsnio 1 dalyje, jis padarė apsvaigęs nuo alkoholio, veikdamas bendrininkų grupėje. Kasacinės instancijos teisėjų kolegija neturi pagrindo su šiais motyvais nesutikti.⁵⁵

Taigi nusikalstamos veikos padarymas bendrininkų grupėje visoms kitoms nusikalstamos veikos aplinkybėms esant tokioms pačioms ne visada yra pavojingesnis už nusikalstamą veika, padarytą vieno asmens. Bendrininkų grupės padaryta nusikalstama veika gali būti pripažinta pavojingesne, kai visi bendrininkai yra vykdytojai ir kėsinasi į ypatingai svarbų, vertingą, baudžiamojo įstatymo saugomą objektą, kai nusikalstamas tikslas pasiekiamas smurtu ir kt.

3.2. Organizuota grupė kaip bendrininkavimo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas

BK 25 straipsnio 3 dalis įvardija bendrininkavimo formą – organizuotą grupę: organizuota grupė laikoma, kai bet kurioje nusikalstamos veiklos stadijoje du arba daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.

Lyginant šiandieninę organizuotos grupės sampratą su senosios redakcijos Baudžiamajame kodekse įtvirtinta samprata, matyti, jog ji supaprastinta – išnyko tokie požymiai kaip didesnis organizuotumo ir susitelkimo laipsnis, pastovumas, susitarimas dėl nusikalstamos veiklos. Apibrėžime teigiama, kad susitarimas galimas bet kokioje nusikalstamos veiklos stadijoje. Tačiau netikslinga nurodyti, jog galima susitarti bet kokioje nusikalstamos veiklos stadijoje, nes tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą. Sunku įsivaizduoti, kad asmenys, susitardami bendrai daryti nusikaltimą, pasikėsinimo stadijoje sugebės pasiekti tokį organizuotumo lygį, kuris leis juos pripažinti veikusius organizuotoje grupėje. Kam tada „organizuotos grupės“ sąvokoje reikalingas požymis – pasiskirstymas užduotimis ar vaidmenimis? Teisiniu požiūriu nėra skirtumo, ar grupės nariai kruopščiai apgalvojo savo veiksmus ir pasiskirstė vaidmenis bei užduotis iš anksto, ar tai padarė jau darant nusikaltimą. Ir

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 13 d. nutartis b.b. Nr. 2K-599/2006.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis b.b. Nr. 2K-508/2006.

vienu, ir kitu atveju grupė bus vertinama kaip organizuota. Tą patvirtina teismų praktika. Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. gegužės 9 d. nutartyje nustatė, kad E. K. ir R. G. nuteisti už tai, kad 2002 m. vasario – 2002 m. gegužės mėnesių laikotarpiu, būdami Estijos piliečių D. A. , R. O. , V. D. ir Ukrainos piliečio V. Z. , kuriems ikiteisminis tyrimas iš šios bylos išskirtas į atskirą ikiteisminį tyrimą, suburtos ir vadovaujamos organizuotos grupės nariais, kartu su D. A. , R. O. , V. D. , V. Z. ir S. G. iš anksto susitarė daryti sunkų ir ilgą laiko tarpą trunkantį nusikaltimą – per Lietuvos Respublikos valstybės sieną krovininiais automobiliais gabenti cukrų nepateikiant jo muitinės kontrolei, jį realizuoti Lietuvos Respublikos rinkoje ir gautą pelną pasidalyti. Teismai pagrįstai pripažino E. K. ir R. G. nusikaltimus padarius veikiant organizuotoje grupėje. Teisingi teismų argumentai, jog organizuotos grupės veiklai nėra būtini jos narių tiesioginiai kontaktai ir išankstinis veiklos plano aptarimas bei veiksmų suderinimas. E. K. ir R. G. įsijungė į jau veikiančią, organizaciniu požiūriu suderintą kontrabandos gabenimo mechanizmą, jiems buvo žinoma visa kontrabandos gabenimo schema ir jų užduotys, vaidmuo bei indėlis organizuotos grupės asmenų vykdomoje nusikalstamoje veikloje. E. K. pagrįstai pripažintas kaltu pagal BK 228 straipsnio 2 dalį. Teismų ištirtais ir įvertintais įrodymais nustatyta, jog į organizuotos grupės veiklą gabenant kontrabandą E. K. įsijungė dirbdamas Valstybinėje mokesčių inspekcijoje Nusikaltimų tyrimo skyriaus viršininku, turėdamas įstatymu bei pareigybinėmis instrukcijomis nustatytas pareigas tirti, užkardyti ekonominius ir finansinius nusikaltimus, jis ne tik, kad nesiėmė jokių veiksmų šios nusikalstamos veiklos užkardymui, bet ir pats įsijungė į organizuotos grupės veiklą. Be to, įsitraukęs į organizuotos grupės veiklą, dėl savo užimamų pareigų jis palengvino sau ir savo bendrininkams galimybę daryti nusikalstamas veikas ir apsunkino padarytų ir daromų nusikaltimų išaiškinimą, nes naudojosį tarnybine informacija apie taikomas prevencines priemones tokių nusikalstamų veikų užkardymui, tarnybiniais ryšiais ir galimybėmis legalizuojant ir realizuojant kontrabandinę krovinį. Tai darydamas, E. K. veikė tyčia, suprasdamas, kad naudojasi savo tarnybine padėtimi priešingais tarnybos interesams ir numatydamas, kad dėl to neišvengiamai atsiras didelė žala valstybei, nes dėl padarytos kontrabandos nebuvo sumokėti mokesčiai, be to, buvo diskredituojamas Valstybės mokesčių inspekcijos pareigūno vardas.⁵⁶

Manytina, kad praktikoje gali kilti problemų bendrininkų veiksmus kvalifikuojant kaip padarytus organizuotos grupės dėl susitartų nusikaltimų padarymo skaičiaus. Mat organizuotai grupei būdinga tai, kad asmenys susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų arba labai

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 9 d. nutartis b.b. Nr. 2K-340/2006.

sunkų nusikaltimą. Tačiau tai reiškia, kad asmenys negali veikti organizuotoje grupėje, jeigu iš anksto susitaria daryti vieną nesunkų nusikaltimą, o tai taip pat nelogiška.

Pasikeitusi organizuotos grupės samprata verčia peržiūrėti tradicinę nuostatą, kad visi tokios grupės nariai, nesvarbu, koks jų tikrasis vaidmuo, atsako kaip vykdytojai. Taip, tokia nuostata numatyta naujajame Baudžiamajame kodekse, bet tik nusikalstamam susivienijimui (BK 26 str. 5 d.). Esant sudėtiniam bendrininkavimui kiekvienas organizuotos grupės narys atsakys pagal faktiškai atliktą vaidmenį (BK 26 str. 4 d.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2005 m. spalio 25 d. nutartyje konstatavo, kad atkreiptinas dėmesys į tai, jog organizuotą grupę gali sudaryti ir du asmenys (BK 25 straipsnio 3 dalis). L. M. veikė kaip nusikaltimo vykdytojas, nes jis paėmė iš nenustatyto asmens psichotropinių medžiagų paketą, sumokėjo, perdavė pinigus. Jis žinojo, kad jam perduotame pakete yra psichotropinės medžiagos ir pats iš to asmens įsigijo dar narkotinių medžiagų. Be to, kai nusikaltimas padaromas organizuota grupe, veikos kvalifikavimui neturi reikšmės, kuris iš grupės dalyvių konkrečiai neteisėtai įgijo, gabenó ir platino psichotropines ar narkotines medžiagas ir kokią užduotį ar vaidmenį jis atlieka grupėje. Į tai gali būti atsižvelgiama skiriant bausmę.⁵⁷

Toliau kalbant apie organizuotą grupę reikėtų pagalvoti, ar tam, kad ją būtų galima vadinti organizuota grupe, pakanka vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo? Ar už šio požymio nesislepia dar ir kiti požymiai? Manytina, jog jeigu įstatymų leidėjas vartoja terminą „organizuota grupė“, tai logiška, kad ją taip pat reikėtų sieti su organizuoto nusikalstamumo reiškiniu.⁵⁸

Išskirtini tokie organizuotos grupės požymiai:

Išankstinis susitarimas. Organizuota grupė suprantama kaip bendrininkavimo forma, kuriai būdingas išankstinis susitarimas. Būtent išankstinis susitarimas (susitarimas iki veiksmų atlikimo) yra požymis, kuris pirmiausia turi būti pabrėžiamas formuluojant organizuotos grupės apibrėžimą. Pats išankstinis organizuotos grupės susitarimas yra ypatingas tuo, kad jo metu smulkiai numatomos būsimos bendrininkų veiklos detalės, sudaromas nusikaltimo planas, pasiskirstoma vaidmenimis, aptariami nusikaltimo padarymo būdai, priemonės bei kiti elementai. Taigi minėtos organizuotai grupei būdingos išankstinio susitarimo aplinkybės lemia organizacinį susitarimo pobūdį, kuris jai suteikia naują kokybę.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. gegužės 9 d. nutartyje konstatavo, kad byloje ištirtais įrodymais yra nustatytas bendras

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis b.b. Nr. 2K-597/2005.

⁵⁸ A. Gutauskas Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują Baudžiamąjį kodeksą // Jurisprudencija, 2003, t. 45(37). P. 33.

organizuotos grupės veiklos mechanizmas, apimantis cukraus įsigijimą, gabenimą per valstybinę sieną, legalizavimą, realizavimą ir atsiskaitymą. Tikslus E. K. ir R. G. dalyvavimo nusikalstamoje veikloje laikas nenustatytas, tačiau kitos nusikalstamos veikos aplinkybės – nusikaltimo padarymo būdas, kontrabandinio cukraus kiekis, padariniai – nurodytos konkrečiai. Teismas nuosprendyje ne tik aprašė organizuotos asmenų grupės padarytą nusikalstamą veiką bendrai, bet ir nurodė, kaip toje veikloje dalyvavo kiekvienas iš bendrininkų.⁵⁹

Išankstinis susitarimas padaryti vieną arba kelis nusikaltimus. Štai K. Jovaišas nurodo organizuotos grupės požymį – susitarimą padaryti kelis nusikaltimus.⁶⁰ Aišku, jog organizuota grupė gali padaryti ir vieną nusikaltimą, tačiau jis turi būti sudėtingas ir jam reikia ilgai ruoštis. Galima sakyti, jog organizuota grupė yra kaip vieningas, tvirtas junginys, patikimai ir nuolat vykdamas sau išskeltas užduotis ir besipriešinantis išoriniams poveikiams (konkuruojančių grupių arba teisėsaugos institucijų) bei vidiniams poveikiams (pvz., keičiantis grupės lyderiui ar kilus kitiems konfliktams). Marijampolės raj. apylinkės teismas baudžiamojoje byloje Nr. 1–72–95 konstatavo, kad 1994 m. rugsėjo 13 d. apie 9 val. Kazlų Rūdoje (Marijampolės raj.) L. L. ir A. L., veikdami iš anksto susitarusių asmenų grupe, pagrobė 8 metų V. D. sūnų E. D. ir iki 1994 m. rugsėjo 16 d. grasindami nužudyti pagrobtą vaiką reikalavo iš V. D. 30 000 JAV dolerių. Įvykdžius reikalavimą jie užvaldė 15 000 JAV dolerių padarydami nukentėjusiajam didelę žalą. R. L., prisidėjęs prie iš anksto susitarusių asmenų grupės, susidedančios iš L. L. ir A. L., ir veikdamas kartu, pagrobtą vaiką laikė sodo namelyje. Be to, R. L., grasindamas pagrobti kitą nukentėjusiojo vaiką bei motiną, reikalavo iš V. D. jo asmeninio turto. Įvykdžius šį reikalavimą grupė iš anksto susitarusių asmenų užvaldė 5000 JAV dolerių padarydama nukentėjusiam didelę žalą.⁶¹ Nors teismas šių asmenų veiksmus kvalifikavo kaip padarytus grupės iš anksto susitarusių asmenų prievartaujant turtą, tačiau byloje surinkti įrodymai leidžia daryti išvadą, jog šių asmenų veiksmuose galima išvelgti ir organizuotos grupės požymių. Pirmiausia, manytina, jog grupėje buvo jos organizatorius – A. L., kurį kaip nusikaltimo organizatorių ir vadovą, identifikuoja tai, jog jo nurodymų klausydavo ne tik jo žmona, bet ir R. L. Jo nurodymu įstumtam į automobilį vaikui žmona sugirdė tabletes, kad šis užmigėtų. Jo nurodymu R. L. vežė A. L. žmoną į Vilnių pirkti mobiliojo ryšio telefono, kuriuo galima būtų skambinti pagrobtojo vaiko tėvams. Pats organizatorius skambindavo vaiko tėvams, tačiau apie pokalbio turinį savo bendrininkams nieko nesakydavo. Be to, jis pats nurodydavo, kas ir kur turi atvykti ir atnešti pinigus. Organizuotos grupės egzistavimą patvirtina ir ta aplinkybė, kad buvo parengtas išsamus nusikaltimo planas: nuodugnai išnagrinėta vietovė,

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 9 d. nutartis b.b. Nr. 2K-340/2006.

⁶⁰ Jovaišas K. Nusikaltimai nuosavybei // Verslo ir komercinė teisė, 1999. Nr. 4-5. P. 47.

⁶¹ Marijampolės rajono apylinkės teismo b.b. Nr. 1–72–95.

kurioje buvo mokykla ir mokėsi V. D. sūnus, kruopščiai pasirengta pačiam vaiko pagrobimo veiksmui bei jo paslėpimui sodo namelyje, užsibrėžtas tikslas išreikalauti tam tikras pinigų sumas. Saugoti pagrobtą vaiką A. L. į pagalbą pasitelkė R. L. Grupės dalyvius siejo glaudūs tarpusavio ryšiai, visi jos nariai žinojo, ką kiekvienas turi atlikti, ir siekė bendro rezultato.

Vaidmenų arba užduočių pasiskirstymas kaip organizuotos grupės požymis. Kiekvienas grupės narys turi tiksliai žinoti, ką jis turi daryti, t. y. jis privalo žinoti savo užduotį ir vaidmenį, nes dėl to visi buvo susitarę. Veikimas organizuota grupe nebūtinai turi būti sudėtinis. Pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali reikšti ir tai, kad grupės nariai susitarė kartu padaryti nusikaltimą kaip bendravykdytojai arba atlikdami skirtingus vaidmenis: ne tik vykdytojų, bet ir organizatoriaus, kurstytojo arba padėjėjo. Organizuotai grupei kaip tik būdinga tai, kad nusikalstamą veiklą koordinuoja vienas arba keli asmenys, kurie gali dalyvauti arba nedalyvauti darant konkrečius nusikaltimus, prisidėti arba neprisidėti prie jų rengimo ar darymo, bet visais atvejais jie yra grupės vadovai, koordinatoriai ir pan. „Iškritęs“ iš šio susitarimo negali būti laikomas organizuotos grupės nariu nusikaltimo dalyvis, nors ir veikė tiesiog kartu su kitais, darė tai, kas jam atrodė reikalinga.

Baudžiamosios teisės teorijoje bei teismų praktikoje aptinkama ir kitų organizuotos grupės požymių. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ teigiama, kad atskiriant turto prievartavimą, kurį padarė organizuota grupė, nuo turto prievartavimo, padaryto grupės iš anksto susitarusių asmenų, reikia atsižvelgti į kaltininkų organizuotumo lygį, kuris nustatomas įvertinant konkrečias veiklą apibūdinančias aplinkybes. Jomis gali būti: grupės pastovumas, veiklos trukmė ir intensyvumas, pasiskirstymas konkrečiomis pareigomis, atskirų tokio pobūdžio grupių susitarimas dėl pasidalijimo teritorijomis ir pan.⁶² Būtinai ir subjektyvus požymis – bendrininkai supranta sukūrę ir priklausę būtent tokiai šias savybes atitinkančiai grupei. Be abejo, šių aplinkybių sąrašas nėra išsamus, nes kiekvienas nusikaltimas savotiškas, jam turinčios įtakos sąlygos ir aplinkybės labai skirtingos ir numatyti visas jas nėra galimybių, todėl suprantama, kad baudžiamąsias bylas tiriantys pareigūnai savo nuožiūra gali išskirti ir kitokias aplinkybes.

Yra nuomonių, jog organizuotos grupės dalyviams būdingi ilgesni ir glaudesni nusikalstami ryšiai.⁶³ Dar vienas požymis, priskiriamas organizuotai grupei, – pastovumas. Organizuotos grupės pastovumą gali rodyti ir jos nusikalstamos veiklos vienodumas. Pavyzdžiui, vienaarūšių nusikaltimų darymas, vertinant pagal profesionalumo, vertybinius ir psichologinius požymius, rodo grupės dalyvių veiksmų suderinamumą, glaudžius ir pastovius tarpusavio

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. // Teismų praktika. 1996. Nr. 3–4.

⁶³ Riepšas J. Baudžiamoji atsakomybė už prievartavimą (reketa) // Teisės apžvalga. – Vilnius, 1990. Nr. 1. P. 8.

santykius. Organizuotos grupės nusikalstamos veiklos vienodumas yra būdingas visai grupei nepaisant to, kad atskiri jos nariai atlieka joje skirtingus vaidmenis. Taigi organizuota grupė, kaip pastovus susitelkęs asmenų susivienijimas, gali turėti specifinių nusikalstamų įgūdžių, ryšių, patirties, susibūrusi daryti tapačius arba vienodus nusikaltimus. Tokia grupė galima tapti iš anksto susitarus arba įgauti organizuotumo požymius nusikalstamos veiklos procese. Grupės pastovumą gali rodyti ir tos grupės nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumas bei tvirtumas. Be abejo, tai lemia nevienkartinis nusikaltimų darymas. Tokios aplinkybės kaip grupės pastovumas, jos veiklos trukmė ir intensyvumas organizuotą grupę labai priartina prie kitos bendrininkavimo formos – nusikalstamo susivienijimo.

Baudžiamosios teisės teorijoje išskiriami ir kiti požymiai, siejami su organizuota grupe. Štai siūloma išskirti tokius organizuotai grupei būdingus požymius kaip nusikalstamos veiklos sistemiškumo, planavimo, taip pat įvairių būdų stengiantis neutralizuoti socialinę kontrolę naudojimo požymį. Nustatant, ar grupė yra organizuota, siūloma atsižvelgti ir į tai, ar grupuotė turi savo teismą, bendrą pinigų kasą, organizuoja bendrus susirinkimus, ar turi grandis, kurios koordinuoja, valdo bei tiesiogiai vykdo nusikalstamą veiklą.⁶⁴ Dar kiti autoriai siūlo atsižvelgti į tai, ar yra sudaryta psichologinė grupės struktūra, ar grupė turi lyderį – organizatorių ar vadovą. Taip pat ar darant nusikaltimus buvo naudojamos techninės, ryšio priemonės, ar grupėje palaikoma griežta drausmė, ar grupės narių santykiai grindžiami išskirtinai bendru nusikaltimų darymu, ar grupė suformavusi savus požiūrius, elgesio normas, vertybinę grupės narių orientaciją, ar pajamų, gautų iš nusikalstamos veiklos, paskirstymas susijęs su grupės narių užimama padėtimi (didžiausią dalį gauna lyderiai, mažesnę – aktyvūs grupės nariai ir eiliniai).⁶⁵

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. gegužės 30 d. nutartyje b.b. Nr. 2K-361/2006 pripažino bendrininkų veiksmus kaip organizuotą grupę. Teismas nuteistųjų atsakomybę sunkinančia aplinkybe pripažino tai, kad jie nusikaltimą padarė veikdami organizuota bendrininkų grupe, tačiau kasatoriai P. J. ir T. S. nesutiko su tokia išvada. Kolegija pažymėjo, kad organizuota grupė yra tada, kai du ar daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti, be kita ko, vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Iš penkių nusikalstamos veikos bendrininkų veiksmų turinio ir tarpusavio ryšio darytina išvada, kad kiekvienas iš jų turėjo tam tikrą užduotį bei vaidmenį, darant labai sunkų nusikaltimą, ir taip buvo siekiama bendro tikslo – užvaldyti S. M. turėtus pinigus. Suderinti bendrininkų veiksmai (kontakto su S. M. užmezgimas per S. D., jo atviliojimas prie kavinės, nuvežimas į grupės narių iš anksto numatytą vietą, kurioje vieniems bendrininkams mušant nukentėjusįjį, kitas bando

⁶⁴ Что такое организованная преступность? // Социалистическая законность. 1988. № 9. С. 26.

⁶⁵ Быков В. М. Обвинительное заключение по уголовному делу о групповых и организованных преступлениях // Следователь. 1997. №. 6. С. 16.

iškvosti apie pinigų buvimo vietą, nuteistųjų elgesys po nusikaltimo padarymo – vieno iš kaltinamųjų E. L. slėpimas ir rūpinimasis juo) – tai požymiai, būdingi organizuotai grupei, suburtai konkretaus labai sunkaus nusikaltimo padarymui. Pažymėtina, kad vienas iš organizuotai grupei būdingų požymių yra ir jos lyderio buvimas. Iš bylos duomenų matyti, kad toks asmuo buvo P. J., inicijavęs nusikaltimą, jį organizavęs, davęs kitiems grupės nariams nurodymus, kurie besąlygiškai buvo vykdomi. Atsižvelgdama į minėtas aplinkybes, kolegija pritaria teismų išvadai, kad S. M. nužudymą įvykdė organizuotos grupės nariai.⁶⁶

Tuo tarpu kitoje byloje teismas nepripažino, jog kaltininkų veiksmai vertintini kaip padaryti organizuotos grupės. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2005 m. kovo 15 d. nutartyje b.b. Nr. 2K-162/2005 išaiškino bendrininkavimo formos „organizuota grupė“ turinį. Teismas nustatė, kad pirmosios instancijos teismas nuteisė R. R. ir A. T. M. už tai, kad jie veikdami organizuota grupe dėl savanaudiškų paskatų organizavo pasikėsinimą tyčia nužudyti E. S. Be to, teismas pripažino, kad R. R. ir A. T. M. atsakomybę sunkinančia aplinkybe yra tai, kad jie nusikaltimą padarė veikdami organizuota bendrininkų grupėje. Teismas, darydamas tokią išvadą nuosprendyje nurodė, kad jie (R. R. ir A. T. M.) būdami tokios nusikalstamos grupės nariai iš anksto žinojo apie daromą nusikaltimą ir veikdami tiesioginę tyčią atliko veiksmus, nukreiptus į nusikalstamo sumanymo įgyvendinimą. Su minėtomis teismo išvadomis sutiko ir apeliacinės instancijos teismas. Kasatoriai R. R. ir A. T. M. su tokiais teismų išvadomis nesutiko ir nurodė, kad buvo tik pažištami, tačiau nebuvo jokios organizuotos grupės nariai. Organizuotai grupei, kaip bendrininkavimo formai, būdingas išankstinis susitarimas, t. y. susitarimas iki veiksmų atlikimo, be to, toks susitarimas turi būti ne laikinas, o pastovaus pobūdžio. Dar vienas organizuotai grupei priskiriamas požymis – pastovumas. Grupės pastovumą gali rodyti tos grupės nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumas ir tvirtumas. Kiti požymiai siejami su organizuota grupe, tai nusikalstamos veiklos planavimas, veiklos sistemiškumas, bendra pinigų kasa, organizuodami bendri susirinkimai ir pan. Kolegijos nuomone, teismų padaryta išvada, kad R. R. ir A. T. M. padarė nusikaltimą veikdami organizuota grupe nėra pakankamai motyvuota, todėl ji negali būti pripažinta pagrįsta ir dėl to iš nuosprendžio bei apeliacinės instancijos nutarties šalintina. Be to, iš teismų sprendimų šalintina ir nuteistųjų R. R. ir A. T. M. atsakomybę sunkinančia aplinkybė – nusikaltimo padarymas organizuotos grupės asmenų.⁶⁷ Vertinant šią teismo nutartį, galima teigti, jog tarp kaltininkų nenustatyti tokie požymiai kaip grupės pastovumas, santykių ilgalaikiškumas ir tvirtumas, nors šie požymiai yra būtini organizuotai grupei.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 30 d. nutartis b.b. Nr. 2K-361/2006.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 15 d. nutartis b.b. Nr. 2K-162/2005.

Praktikoje galima įvardyti teisės taikymo problemą, nes 1961 m. BK organizuota grupė nebuvo apibūdinta. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. balandžio 4 d. nutartyje b.b. Nr. 2K-281/2006 sprendė šią problemą. Kvalifikuojant nusikalstamas veikas, padarytas iki 2003 m. gegužės 1 d., ir konstatuojant, kad jas padarė organizuota grupė, buvo rekomenduojama atsižvelgti į kaltininkų organizuotumo lygį, nustatomą įvertinant konkrečias veiką apibūdinančias aplinkybes: grupės pastovumą, veikos trukmę ir intensyvumą, pasiskirstymą konkrečiomis funkcijomis, susitarimą pasidalyti teritorijas kelioms tokio pobūdžio grupėms ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimo 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ 10 punktas, 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimo Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ 19 punktas). Akivaizdu, kad toks organizuotos grupės apibūdinimas žymiai skiriasi nuo pateikto BK 25 straipsnio 3 dalyje. Galima pripažinti, kad svarstyтина, ar G. S. ir V. S. bendrininkavimas atitinka BK 25 straipsnio 3 dalyje numatytus požymius, tačiau kartu reikia konstatuoti, kad BK 25 straipsnio 3 dalis, nustato konkrečius organizuotos grupės požymius, kurių nereikėjo vertinti darant išvadą apie organizuotos grupės buvimą pagal 1961 m. BK (du asmenys susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų arba labai sunkų nusikaltimą). Net ir sutinkant su visomis apeliaciniame skunde nurodytomis aplinkybėmis (G. S. surado nusikaltimo vykdytoją, davė jam nurodymus, vykdytojas veikė duotų nurodymų ribose, pagal aptartą planą, nusikaltimo padarymas buvo koordinuojamas dviejų valstybių teritorijoje), negalima padaryti išvados, kad pagal iki 2003 m. gegužės 1 d. susiformavusią teismų praktiką G. S. ir V. S. bendrininkavimas gali būti pripažintas organizuota grupe, nes pagal byloje nustatytas aplinkybes negalima konstatuoti, kad ši *grupė buvo pastovi, veikė ilgą laiką ir intensyviai*. Taigi BK 25 straipsnio 3 dalis, lyginant su iki tol buvusia teismų praktika, pasunkina kaltininkų teisinę padėtį, todėl neturi grįžamosios galios ir negali būti taikoma vertinant G. S. ir V. S. bendrininkavimą (BK 3 straipsnio 3 dalis). Atitinkamai negali būti pripažinta, kad G. S. ir V. S. veikė organizuota grupe.⁶⁸

3.3. Nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas

Senosios redakcijos BK įtvirtintas nusikalstamas susivienijimas nuolat sulaukdavo kritikos dėl ženklaus požymių trūkumo. BK 227¹ normos atsiradimas baudžiamajame kodekse sukėlė šio nusikaltimo sudėties taikymo ir įrodinėjimo problemų. Teismai, nagrinėdami

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 4 d. nutartis b.b. Nr. 2K-281/2006.

baudžiamąsias bylas, kuriose asmenys buvo kaltinami padarę nusikaltimus, numatytus BK 227¹ straipsnyje, darė klaidų, nevienodai taikė baudžiamuosius įstatymus.

Apibrėžiant sudėtingiausią bendrininkavimo formą – nusikalstamą susivienijimą – kyla dilema: iš vienos pusės, sąvoka reikia tiksliai apibrėžti visus būtinus jo sudėties požymius, iš kitos – tie požymiai turi būti suformuluoti taip, kad juos būtų galima įrodyti.

Nusikalstamo susivienijimo sudėtis pateikta senosios redakcijos BK 227¹ straipsnyje – susivienijimo, susidedančio iš trijų ar daugiau asmenų, iš anksto susitarusių bendrai nusikalstamai veiklai – daryti sunkius nusikaltimus – kūrimas, taip pat dalyvavimas jo veikloje. BK 227¹ straipsnio 2 dalis numatė nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojančius požymius – tie patys veiksmai, kai nusikalstamas susivienijimas ginkluotas šaunamaisiais ginklais ar sprogstamosiomis medžiagomis. Šio straipsnio ypatumas yra tai, kad jame nustatyta baudžiamoji atsakomybė ne už konkrečius nusikalstamo susivienijimo daromus nusikaltimus, bet už paties nusikalstamo susivienijimo kūrimą ir dalyvavimą jame.

Atsižvelgiant į tokią siaurą senosios redakcijos Baudžiamojo kodekso nusikalstamo susivienijimo sampratą ir iki minimumo sumažintą įrodinėtinų požymių skaičių, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas 1995 m. spalio 10 d. nutarime Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, pažymėjo, kad Teisėjų senatas, apsvaustęs 1994 m. Respublikos teismų praktiką baudžiamosiose bylose, kuriose teisiameji buvo kaltinami padarę nusikaltimus, numatytus BK 227¹ str., pažymi, kad teismai dažnai susidurdavo su sunkumais, taikydami šią baudžiamojo įstatymo normą, dėl to darė klaidas, pasitaikė ir baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimų. Apibendrintose bylose teismai išteisino arba nusikalstamas veikas perkvalifikavo į kitus BK straipsnius daugiau kaip pusei teisiųjų. Daugiausia tai padarė dėl to, kad nenustatytas teisiųjų dalyvavimas padarant nusikaltimus. To priežastimi buvo ir tai, kad teismai kai kuriais atvejais kitaip suprato baudžiamąjį įstatymą, negu parengtinio tyrimo organai. Kai kuriose bylose be išsamesnio įrodymų ištyrimo ir tinkamo jų įvertinimo teisiųjų veikas iš BK 227¹ str. perkvalifikavo į kitus, lengvesnius nusikaltimus arba priešingai – nepagrįstai juos pripažino kaltais pagal 227¹ straipsnį. Teismai nepakankamai atsižvelgė į tai, kad nuteistojo pagal 227¹ str. teisinė padėtis yra žymiai blogesnė, negu nuteistojo pagal kitus BK straipsnius, nors ir tam pačiam bausmės laikui. Skirtingai suprantami būtini nusikaltimo sudėties požymiai, įvairiai kvalifikuojama nusikalstama veika asmenų, organizavusių nusikalstamą susivienijimą ir kartu dalyvavusių jų daromuose nusikaltimuose. Nevienodai teismai sprendė bendrininkavimo ir kitus klausimus.⁶⁹

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“.

Turint omenyje cituotą nusikalstamo susivienijimo definiciją, įtvirtintą senosios redakcijos BK 227¹ straipsnyje, kuri, išskyrus tikslą – daryti sunkius nusikaltimus, nedetalizuoja ir bent kiek išsamiau neatskleidžia kitų nusikalstamo susivienijimo organizuotumą identifikuojančių požymių, reikia pabrėžti, kad šią definiciją papildantys požymiai turėtų būti vertinami kaip būtini nusikalstamo susivienijimo požymiai.

Taigi senosios redakcijos BK 227¹ straipsnis įvardijo šiuos nusikalstamo susivienijimo požymius:

- 1) trijų ar daugiau asmenų buvimas,
- 2) jų susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai daryti sunkius nusikaltimus,
- 3) tokio susivienijimo kūrimas arba dalyvavimas jo veikloje.

Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas 1997 gruodžio 22 d. nutarime Nr. 15 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ir dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, išskyrė papildomus, bet privalomus nusikalstamo susivienijimo požymius:

1. *Nusikalstamas susivienijimas paprastai kuriamas keliems sunkiems nusikaltimams padaryti. Tačiau atskirais atvejais jis gali būti kuriamas ir vieno nusikaltimo, reikalaujančio atlikti daugelį ir sudėtingų veiksmų, padarymui.* Nusikalstamas susivienijimas priklauso bendrininkavimo su išankstiniu susitarimu formai. Šis susitarimas yra ne laikino, epizodinio, bet nuolatinio, pastovaus pobūdžio. Jo esmė ta, kad išankstinis susitarimas siejamas ne su vieno, tam tikro nusikaltimo padarymu, o su susitarimu užsiimti nusikalstama veikla. Būtent tai išskiria nusikalstamą susivienijimą iš kitų bendrininkavimo formų, kurioms esant susitarimas sudaromas vienam ar keliems nusikaltimams padaryti. Vadinasi, nusikalstamam susivienijimui būdingi profesionalios veiklos požymiai.
2. *Nusikalstamo susivienijimo kūrimas gali pasireikšti asmenų parinkimu, jų suvienijimu bendrai nusikalstamai veiklai.* Svarbus nusikalstamo susivienijimo požymis – jo narių skaičius. Straipsnio dispozicijoje įvestas 3 asmenų, kaip minimalaus susivienijimo narių skaičiaus, reikalavimas.
3. *Vaidmenų susivienijimo nariams paskirstymas.* Baudžiamosios teisės teorija skiria paprastą bendrininkavimą be vaidmenų tarp bendrininkų pasiskirstymo ir sudėtinį bendrininkavimą su vaidmenų pasiskirstymu tarp bendrininkų. Tačiau sudėtinis bendrininkavimas nereiškia besąlygiško funkcijų pasidalijimo, susivienijimo narių gradacijos tik į organizatorius, vykdytojus ir pan. Darant kai kuriuos nusikaltimus, visi grupės nariai gali atlikti tas pačias, vykdytojų funkcijas. Tačiau, nusikalstamam susivienijimui būdinga kaip tik tai, kad nusikalstamą veiklą

koordinuoja vienas ar keli asmenys, kurie gali dalyvauti ar nedalyvauti darant konkrečius nusikaltimus, prisidėti ar neprisidėti prie jų rengimosi ar darymo, bet visais atvejais jie yra susivienijimo vadovai, veiklos įkvėpėjai, koordinatoriai, globėjai, kilusių ginčų sprendėjai, nusikalstamu būdu gauto turto valdytojai ar skirstytojai. Jų funkcijos tokios neapibrėžtos, kad juos sunku patraukti baudžiamojon atsakomybėn už konkrečių nusikaltimų padarymą pagal klasikinio bendrininkavimo taisykles.

4. *Nusikalstamos veiklos planų parengimas.* Tai rodo, kad šiai bendrininkavimo formai būdingas ypatingas pasiruošimas nusikalstamai veiklai. Planų parengimas suprantamas kaip visų nusikaltimo stadijų išnagrinėjimas ir pasiruošimas joms remiantis turimų įstaigų, organizacijų patalpų schemomis, konkretaus laiko ir vietos nustatymu, pasirūpinimas apsaugos, transporto, ryšio priemonėmis ir kt.
5. *Nusikalstamo susivienijimo pasirūpinimas ginklais, sprogstamosiomis medžiagomis, transportu, ryšio ar kitokiomis techninėmis priemonėmis.* Be abejo, kiekvienas rimtas nusikalstamas susivienijimas turi ginklų, turi pažįstamų asmenų ratą, kurie tiekia ginklus, ryšio ar kitas technines priemones. Ginkluotumas reiškia, kad nusikalstamas susivienijimas turi bent vieną šaunamąjį ginklą arba tam tikrą kiekį sprogstamųjų medžiagų. Ginkluotumo požymis nereiškia, kad kiekvienas ar daugelis grupės narių turėtų minėtus daiktus. Pakanka, kad bent vienas susivienijimo narys turėtų ar laikytų šaunamąjį ginklą ar sprogmenis, o kiti (mažiausiai du) žinotų, jog šie daiktai skirti ir gali būti panaudoti grupės nusikalstamiems tikslams įgyvendinti. Be abejo, tiems nusikalstamo susivienijimo nariams, kurie nieko nežinojo apie ginklų ar sprogstamųjų medžiagų turėjimą, BK 227¹ str. 2 d. neturėtų būti taikoma.
6. *Hierarchinė struktūra,* ryšių slaptumas ir, paremtas susidorojimo baime – eilinių vykdytojų – besąlygiškas pavaldumas „viršūnėms”.
7. *Nusikalstamo susivienijimo tikslai.* Nors nusikalstamų susivienijimų daromų nusikaltimų pobūdis gali labai skirtis, jų tikslas vienas – turtinė-ekonominė nauda. Visi be išimties nusikalstami susivienijimai Lietuvoje veikia skatinami materialinių, savanaudiškų interesų – tai yra siekdamos nepagrįstos turtinės naudos ar net ekonominio viešpatavimo kitų asmenų, įmonių ar valstybės turėtų interesų sąskaita.
8. *Siekimas kontroliuoti teritoriją* ar veiklos sferą, kurioje veikia nusikalstamas susivienijimas, taip pat siekimas kontroliuoti valstybinės ir vykdomosios valdžios atstovus, papirkinėjant ar šantažuojant juos.

9. *Baimės atmosferos sudarymas*, grasinant susidorojimu, turto sunaikinimu galimiems liudytojams bei nukentėjusiems.
10. *Nusikalstamos veikos pastovumas*. Antai Vilniaus miesto 3-iasis apylinkės teismas 1994 04 14 nuosprendžiu iš kaltinimo pagal BK 227¹ straipsnį išteisino 5 asmenis dėl nusikaltimo sudėties jų veiksmuose nebuvimo. Teisiamieji buvo kaltinami ir atiduoti teismui už tai, kad dvi dienas Vilniaus mieste iš keleto prekybininkų prievartavo asmeninį turtą. Ištesinimo motyvuose teismas nurodė, kad tam tikras nusikalstamos veikos pastovumas (šiuo atveju dviejų dienų laikotarpis) negali būti laikomas gaujos požymiu. Iš motyvų visumos galima suprasti, jog nusikalstamam susivienijimui kvalifikuoti dviejų dienų nusikalstamos veikos pastovumo laikotarpis per mažas.⁷⁰

Taigi tiek iš senosios redakcijos Baudžiamajame kodekse įtvirtintų nusikalstamo susivienijimo požymių, tiek iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analizės galima daryti išvadą, jog nusikalstamo susivienijimo sudėtį buvo poreikis keisti – būtina atsižvelgti į kitus teismų praktikos įvardytus požymius, būdingus nusikalstamam susivienijimui. Teisės doktrinoje siūlomus nusikalstamo susivienijimo požymius:

- 1) bendrininkų skaičių – trijų ar daugiau asmenų susivienijimą;
- 2) išankstinį susitarimą užsiimti bendra nusikalstama veikla;
- 3) vaidmenų bei užduočių pasiskirstymą tarp grupės narių darant nusikaltimus;
- 4) vadovavimą grupei – vadovo (ar vadovų) buvimą;
- 5) tikslą – turtinės ekonominės naudos siekimą;
- 6) smurto naudojimą ar rengimąsi jį naudoti.⁷¹

Matyti, jog tai ties patys, nors ir mažesne apimtimi nurodyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato įvardyti požymiai. Būtent šie požymiai yra informatyvūs ir identifikuojantys nusikalstamą susivienijimą, t. y. turintys įrodomąją reikšmę.

Galiojančio BK 25 straipsnio 4 dalis numato, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Matyti, jog galiojančiame BK nusikalstamam susivienijimui keliami gerokai didesni reikalavimai. Jam būdingi tokie požymiai: trys ir daugiau asmenų; susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti; nuolatiniai tarpusavio ryšiai; užduočių ir vaidmenų

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ir dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas”.

⁷¹ A. Gutauskas *Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas*. Daktaro disertacija. – Vilnius, 2002. P. 34.

pasiskirstymas darant nusikaltimus. Nors įstatymų leidėjas atsižvelgė į teismų praktiką, teisės doktrinos pasiūlymus ir išplėtė nusikalstamo susivienijimo požymių sąrašą, tačiau problema išliko. Pasak A. Gutausko, apibūdinant nusikalstamą susivienijimą pateikiamų požymių nepakanka. Pastebima akivaizdi nereikalinga požymių ekonomija, kai siekiama ne išsamiai ir tiksliai apibrėžti nusikalstamo susivienijimo sudėtį, bet maksimaliai palengvinti šio nusikaltimo įrodinėjimą.⁷² Kaip pagrįstai atkreipia dėmesį O. Fedosiukas, disproporcija tarp naujos nusikalstamo susivienijimo sampratos ir organizuoto nusikalstamumo reiškinių vis vien lieka pernelyg didelė.⁷³

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas 1995 m. spalio 10 d. nutarime Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“, aiškindamas nusikalstamo susivienijimo požymius, mini grupės pastovumą, ilgalaikius glaudžius jos narių ryšius, vidinę tvarką, palaikomą autoritetu, bauginimu ir kitomis priemonėmis, vaidmenų bei užduočių paskirstymą, apsirūpinimą ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis, ginkluotumą ir kt.⁷⁴ Visi šie išvardyti požymiai nebuvo nurodyti senosios redakcijos Baudžiamajame kodekse nusikalstamo susivienijimo sudėtyje, tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas netiesiogiai paragino teismus remtis šiomis aplinkybėmis, kurios „paryškina ir patikslina“ būtinus nusikalstamo susivienijimo sudėties požymius.

Išskirtini šie nusikalstamo susivienijimo požymiai:

Trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas. Šis požymis skiria nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų. Bendrininkų grupei ir organizuotai grupei yra būdingas bendrininkų skaičius – du ar daugiau. Tuo tarpu nusikalstamo susivienijimo *minimalus* dalyvių skaičius yra trys asmenys ir daugiau.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003 m. gruodžio 2 d. nutartyje nustatė, kad Vilniaus apygardos teismo 2002 m. lapkričio 28 d. nuosprendžiu J.K. ir V.S. nuteisti už tai, kad 1994 m. pradžioje grupėje iš anksto susitarę J.K., įgijęs pravardę „Kriuk“, V.S., pravarde „Soloma“, asmuo, dėl kurio byla nutraukta, siekdami bendro nusikalstamo tikslo, organizavo savarankišką nusikalstamą susivienijimą, sunkiems turtiniams nusikaltimams daryti, įtraukė į nusikalstamo susivienijimo veiklą M.T., pravarde „Očkarik-Čyr“, E.K., pravarde „Erka“, A.A., pravarde „Maks“, R.C., pravarde „Belyj“, bei

⁷² A. Gutauskas Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują Baudžiamąjį kodeksą // Jurisprudencija, 2003, t. 45(37). P. 34.

⁷³ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 187.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“.

asmenis, dėl kurių byla nutraukta, ir nuo įkūrimo iki 1995 metų pabaigos, J.K. būnant šio nusikalstamo susivienijimo vadovu, V.S. būnant nusikalstamo susivienijimo ginklininku, šaukdavo ir vadovavo taip vadinamiems pasitarimams – „strelkoms“, dažniausiai vykusioms Karoliniškių mikrorajone prie parduotuvės „Vaivorykštė“, esančios Maciulevičiaus gatvėje, Vilniuje, bute adresu Maciulevičiaus g. 49-78, Vilniuje, bei J.K. namo kieme Lenkų g. 14, Vilniuje, kur buvo nustatomi būsimieji nusikalstamo susivienijimo planai, organizuojami konkretūs nusikaltimai, skirstomi nusikalstamo susivienijimo dalyvių vaidmenys nusikaltimų darymo metu, sprendžiami nesutarimai, skirstomos nusikalstamu būdu gautos lėšos, renkama 10 procentų nusikalstamu būdu įgytų lėšų į vadinamą pinigų fondą – „obščiaką“, skirtą pareigūnų papirkinėjimui, pagalbai sulaikytiems ir suimtiems nusikalstamo susivienijimo dalyviams, per nusikalstamo susivienijimo ginklininką V.S. disponuojama savo susivienijimo ginklų slaptaviete, skirstomi ginklai atskiriems nusikaltimams daryti, mobilus ryšio telefonai nuolatiniam ryšiui palaikyti. J.K., V.S., M.T., E.K., R.C., A.A., dalyvaudami nusikalstamo susivienijimo veikloje, padarė nusikaltimus: neteisėtą šaunamųjų ginklų ir šaudmenų įgijimą, laikymą, nešiojimą, plėšimus, turto sunaikinimą ar sužalojimą tyčia, piliečių asmeninių dokumentų pagrobimą; J.K., M.T., E.K., R.C. įvykdė nusikaltimus: turto prievartavimą, o J.K., M.T., E.K., R.C. – dar ir rengimąsi turto prievartavimui; J.K., M.T., E.K. įvykdė nusikaltimą: šaunamojo ginklo ir šaudmenų grobimą. Be to, J.K. ir M.T. įvykdė kontrabandą, o A.A. ir R.C. įgijo nusikalstamu būdu gautą turtą.

Teismas konstatavo, kad nusikalstamą susivienijimą organizavo J.K. ir V.S., jam vadovavo J.K. Kiti susivienijimo nariai dalyvavo susivienijime darydami konkrečius nusikaltimus, vadovaujami J.K. arba apie tai jam pranešdami po nusikaltimo padarymo. Ši aplinkybė akivaizdžiai matyti iš teismų nuosprendžių aprašomųjų dalių, todėl nuteistieji nepagrįstai teigia, kad nenurodyti konkretūs jų veiksmai dalyvaujant nusikalstamame susivienijime. J.K. pats dažnai gaudavo informacijos apie darytinus nusikaltimus, paskirstydavo nusikalstamo susivienijimo nariams vaidmenis, nustatydamas kas ką konkrečiai darys, kaip veiks, kiekviename konkrečiame nusikaltime. Nusikaltimus darydavo panašios sudėties asmenų grupė.⁷⁵ Galima daryti išvadą, jog jeigu grupuotėje yra daugiau negu minimalus skaičius asmenų, paprastai jai būdingas ir kitas požymis – hierarchinė struktūra.

Tikslas – daryti vieną ar kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Iš įstatymo formuluotės galima suprasti, jog bendrininkų veiksmai nebus vertinami kaip nusikalstamas susivienijimas, jeigu jie darys nesunkius nusikaltimus. Tačiau tokia išvada yra neteisinga. Pasak J. Prapiesčio, nusikalstamas susivienijimas gali padaryti ir kitus nusikaltimus „pakeliui“ arba

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 2 d. nutartis b.b. Nr. 2K- 668 / 2003.

specialiai tam pasiruošus.⁷⁶ Vadinasi, tuo yra siūloma įstatymo nuostatą aiškinti plačiau. Juk atsižvelgiant į nusikalstamo susivienijimo požymių visumą (griežtą hierarchinę struktūrą, aiškų vadovą, glaudžius ir ilgalaikius santykius tarp gaujos narių, pasiskirstymą vaidmenimis ir kt.) galima konstatuoti, kad nusikalstamo susivienijimo tikslas yra vykdyti įvairiarūšę nusikalstamą veiką, taigi ne tik sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Pabrėžtina, kad įstatymas leidžia taikyti baudžiamąją atsakomybę, jeigu nusikalstamas susivienijimas padaro bent vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą.

Analizuojamoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 2 d. nutartyje teismas konstatavo, kad byloje surinktais įrodymais nustatytos faktinės aplinkybės, atskleidžiančios bendrininkavimo formą, atitinka teismų pateiktą jų teisinį vertinimą. Byloje surinktais nukentėjusiųjų, liudytojų parodymais, daiktiniais ir kitais įrodymais nustatyta, kad nuteistieji J.K., V.S., M.T., E.K., A.A., R.C. ir kiti asmenys, kurių atžvilgiu byla nutraukta, susivienijo turėdami tikslą daryti sunkius turtinio pobūdžio nusikaltimus. Šią išvadą patikimai patvirtina aplinkybės, jog nuteistieji įvairiomis sudėtimis, iš anksto susitarę ir pasiskirstę vaidmenimis darydavo plėšimus, turto prievartavimus, vagystes. Nuteistųjų susivienijimas turėjo bendrą kasą, į kurią mokėjo įnašus, dalį nusikalstamos veikos būdu įgyto turto vertės, nusikalstamo susivienijimo nariai turėjo ryšio priemones - mobilius telefonus, kurie buvo įgyti lėšomis, gautomis iš nusikalstamos susivienijimo veiklos, iš šios veiklos gautomis lėšomis taip pat buvo atsiskaitoma už ryšio paslaugas. Aplinkybės, jog mobilaus ryšio telefonai buvo įgyti iš nusikalstamo susivienijimo veiklos gautų lėšų, kad jie buvo naudojami ryšiui palaikyti darant konkrečius nusikaltimus, rodo, kad jie teisingai teismų buvo įvertinti kaip techninės priemonės, palengvinančios nusikalstamą veiką. Nusikalstamo susivienijimo nariai įsigijo ginklų, kuriais naudojosi darydami nusikaltimus.⁷⁷

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2004 m. birželio 8 d. nutartyje nustatė, kad V.A., G.F., R.A., Š.M., M.S., S.A. ir R.L. nuteisti už tai, kad V.A. 1998 m. birželio 5 d., veikdamas per tarpininką G.Š. individualią įmonę, apgaule užvaldė svetimą turtą UAB „Elgamesta”, esančios Šiaulių mieste, Aerouosto g. 11, du kompiuterinių žaidimų aparatus, kurių bendra vertė 8000 Lt. V.A. suorganizavus turto prievartavimą iš R.V., t.y. numačius ir sudarius nusikaltimo planą, parinkus vietą, laiką ir nusikaltimo vykdytojus R.L., M.S., Š.M., 1999 m. gruodžio 10 d., apie 22.30 val., R.L. ir M.S. automobiliu „VW Golf” atvažiavo į Klaipėdos miestą ir, realizuodami V.A. sumanytą turto prievartavimą, atliko tokius veiksmus: nuėjo į R.V. prekybos kioską, esantį Klaipėdos mieste, Taikos prospekte, prie namo

⁷⁶ *Prapiestis J.* Nusikaltimai viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui // Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. – Vilnius, 2001. P. 147.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 2 d. nutartis b.b. Nr. 2K- 668 / 2003.

Nr. 3, ir užuominomis grasindami panaudoti fizinį smurtą ir sunaikinti turtą, atvirai pareikalavo iš nukentėjusiosios 24 000 Lt. Tęsdami pradėtą nusikaltimą, 1999 m. gruodžio 27 d., apie 18 val., V.A., R.L., Š.M. ir M.S., turėdami tikslą realizuoti sumanytą turto prievartavimą, M.S. vairuojamu automobiliu „Opel Record“ vėl atvyko prie nukentėjusiosios buto, esančio Klaipėdos mieste, J.Janonio g. 21. R.L., Š.M. ir M.S. nuėjo prie R.V. buto, tačiau nieko nerado namuose. Tęsdami nusikaltimą, V.A. nurodžius padegti R.V. buto duris arba automobilį „Ford Escort“, 1999 m. gruodžio 28 d. naktį, apie 2.30 val., degalinėje į plastmasinį butelį įsipylė benzino, M.S. vairuojamu automobiliu „VW Golf“ vėl atvyko prie R.V. buto. R.L. parodžius R.V. buto duris bei saugant lauke prie laiptinės, Š.M. ir M.S. tyčia, siekdami realizuoti sumanytą turto prievartavimą, padegė R.V. buto duris, sugadindami nukentėjusiosios 750 Lt vertės turtą.

Teismas konstatavo, kad pagal BK 249 straipsnio 1 dalį baudžiamoji atsakomybė kyla tam, kas dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje, o 2 dalį tam, kas dalyvavo šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje. Nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veikai vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas (BK 25 straipsnio 4 dalis).

Byloje nustatyta, kad V.A. Kelmėje 2000 m. sausio mėnesio viduryje įkūrė nusikalstamą susivienijimą sunkiems nusikaltimams daryti, t.y. suvienijo bendrai nusikalstamai veiklai N.B., G.F., R.L., M.S., Š.M., vadovavo šiam susivienijimui, kartu su jo nariais dalyvavo susivienijimo veikloje, darė nusikaltimus. 2000 m. sausio mėnesio antroje pusėje V.A. nusikalstamą susivienijimą apginklavo šaunamaisiais ginklais, padidino jo narių skaičių, t.y. bendrai nusikalstamai veiklai suvienijo N.B., G.F., R.L., M.S., Š.M. ir R.A., bei kartu su šio ginkluoto susivienijimo nariais darė nusikaltimus. BK 25 straipsnio 4 dalyje nustatyti būtini nusikalstamo susivienijimo požymiai byloje yra nustatyti visi jo nariai buvo susivieniję sunkių nusikaltimų darymui, visus juos vienijo pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas. Be to, nusikalstamo susivienijimo buvimą patvirtina ir jo vidinė struktūra, aiškaus vadeivos buvimas ir paklusnumas jam, nusikalstamos veiklos kryptys, daromų nusikaltimų pobūdis, bendras nusikalstamu būdu įgytų lėšų disponavimas. Byloje taip pat nustatyta, kad visiems susivienijimo nariams, dalyvavusiems jo veikloje, buvo žinoma, kad jų nusikalstamas susivienijimas nuo 2000 m. sausio mėnesio antrosios pusės buvo ginkluotas šaunamaisiais ginklais.⁷⁸

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 8 d. nutartis b.b. Nr. K-303/2004.

Tarpusavio ryšių pastovumas ir vaidmenų pasiskirstymas. Šis požymis logiškai išplaukia iš išankstinio susitarimo užsiimti bendra nusikalstama veikla. Šis kokybinis požymis leidžia nusikalstamą susivienijimą atriboti nuo kitų bendrininkavimo formų. Norint asmenims inkriminuoti nusikalstamo susivienijimo kūrimą ar dalyvavimą jo veikloje, būtina nustatyti glaudžius, pastovius nusikalstamus ryšius tarp nusikalstamo susivienijimo narių. Pastovumas reiškia grupės narių nusikalstamų ketinimų tvirtumą pastoviai užsiimti prestižine, ypatinga veikla.

Svarbu akcentuoti, kad šį vaidmenų pasiskirstymą derėtų suprasti ir kaip hierarchinės struktūros buvimą. Šie požymiai kartu įvardija kitą požymį – nusikalstamos veikos planavimą bei jos aptarimą, sąlygų sudarymą daryti nusikaltimus, kliūčių, trukdančių daryti nusikaltimus, pašalinimą, apsirūpinimą ryšio ir kitomis technikos priemonėmis. Kitaip tariant, šias aplinkybes būtų galima pavadinti nusikalstamo susivienijimo narių susitelkimu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003 m. gruodžio 2 d. nutartyje pabrėžė, kad susivienijimo narių tarpusavio ryšių stiprumą ir pastovumą rodo tai, kad nusikalstamo susivienijimo nariai žinojo apie tai, kad nusikalstamo susivienijimo narys išvyksta, nusikaltimus kartu darė gana ilgą laiką – nuo 1994 m. pradžios iki 1995 m. pabaigos. J.K., kaip susivienijimo vadovas, palaikė drausmę susivienijime sudarydamas baimės atmosferą, nurodydamas, kad iš susivienijimo negalima pasitraukti, negalima pereiti į kitas nusikalstamas grupuotes.⁷⁹

Įdomu tai, kad šioje nutartyje teismas nusikalstamą susivienijimą kvalifikavo pagal senosios redakcijos BK 227¹ straipsnį. Teismas pabrėžė, kad paminėti požymiai atitinka tiek tiesiogiai baudžiamajame įstatyme numatytus, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime nurodytus paryškinančius nusikalstamą susivienijimą požymius, todėl teismai tinkamai nustatė, kad nuteistųjų bendrininkavimo forma yra nusikalstamas susivienijimas, o jų veiką tinkamai kvalifikavo pagal BK 227¹ str.

Šių numatytų visų nusikaltimo požymių visumos buvimas nusikalstamą susivienijimą skiria nuo ginkluotos gaujos, organizuotos grupės ir kitų bendrininkavimo formų. Remiantis šiais požymiais būtų galima atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Papildomų požymių įtraukimas į nusikalstamo susivienijimo sudėtį, be abejo, apsunkins jo įrodinėjimą, tačiau praktinėje veikloje bus orientuojamasi į minėtus požymius (tokia padėtis buvo ir senosios redakcijos kodekse). Pagaliau, jei grupuotė dėl įrodymų stokos išvengs kaltinimo nusikalstamu susivienijimu, jos nariai bus patraukti atsakomybėn už atskirus nusikaltimus.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 2 d. nutartis b.b. Nr. 2K- 668 / 2003.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. lapkričio 21 d. nutartyje atribojo nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Teismas konstatavo, kad nuteistųjų D. S., L. Ž. ir A. M. kasaciniuose skunduose teigiama, jog teismai pripažino, kad nėra duomenų apie tai, jog nusikalstamas susivienijimas buvo kuriamas parenkant ir verbuojant tinkamus asmenis, paskirstant vaidmenis, aprūpinant ryšio bei technikos priemonėmis, nustatant nusikalstamo junginio narių hierarchinę struktūrą. Todėl nesant kūrimo veiksmų, kasatorių manymu, negalima tvirtinti, jog buvo įkurtas ir pats susivienijimas. Be to, jų teigimu, M. B. parodymuose savęs niekada neidentifikavo kaip nusikalstamo susivienijimo dalyvio. Kasatorių teigimu, jo parodymais remiantis galima daryti išvadą, kad M. B. suvokė dalyvaujantis organizuotos grupės veikloje, o ne nusikalstame susivienijime. Iš tikrųjų, nusikalstamas susivienijimas paprastai kuriamas tokiu būdu, kaip nurodė kasatoriai. Tai yra išoriniai vieno ar kelių asmenų organizaciniai veiksmai organizuojant ir telkiant nusikalstamą junginį. Šios bylos atveju tokių veiksmų nereikėjo, nes D. S., L. Ž. ir A. M. turėjo nusikalstamos veiklos patirtį, todėl susitarimas susijungti bendrai nusikalstamai veiklai atsirado iš bendro visų savitarpio supratimo, nusiteikimo organizuoti nusikalstamą veiklą aukštesniu lygmeniu nei anksčiau. Kitaip tariant, nusikalstamo susivienijimo susikūrimą lėmė ne vieno kurio nors dalyvio telkiantys organizaciniai veiksmai, o kiekvieno nario vidiniai stimulai ir noras veikti organizuotame nusikalstamame junginyje. Tokios išvados priėjo teismai, įvertinę liudytojo M. B. parodymus apie tai, kad visi susirinkę kartu nusprendė užsiimti automobilių vagystėmis, aptarė veiksmų planą ir periodiškai susitikdami derino tarpusavyje, ką reikia daryti ir ko nereikia. Tai reiškia, jog nusikalstamas junginys formavosi palaipsniui, apsirūpinant nusikaltimų darymą palengvinančiomis techninėmis priemonėmis, pasitelkiant kitus asmenis pagrobtų automobilių identifikaciniams ženklams panaikinti, vagysčių metu sugadintoms signalizacijoms ir spynelėms sutvarkyti, automobilių dokumentams suklastoti. Todėl apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pirmosios instancijos teismo nustatytą nusikalstamo susivienijimo susikūrimo datą pakeitė konstatuodamas, jog nusikalstamas susivienijimas susikūrė ne 2000 m., o 2001 m. rudenį. Tai, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai veikė lygiateisiais pagrindais, patvirtina ir ta aplinkybė, jog pinigus, gautus iš nusikalstamos veiklos, dalydavosi po lygiai, visi tiesiogiai dalyvaudavo grobiant automobilius.

Nusikalstamo susivienijimo požymiai nustatomi ir įvertinami remiantis juridiniais kriterijais, todėl šiam vertinimui neturi reikšmės, kaip įvardija nusikalstamą junginį liudytojas M. B. – kaip organizuotą grupę ar kaip nusikalstamą susivienijimą. Be to, vargu ar iki bylos iškėlimo jam buvo žinomi skirtumai tarp šių bendrininkavimo formų. Kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą reikšminga yra tai, ar nusikalstamo junginio bendrininkai žino

nusikalstamo susivienijimo tikslus, kaip kiekvienas suvokia savo vaidmenį ir užduotis, bendrininkų tarpusavio ryšius, techninį, organizacinį nusikalstamos veiklos lygį.

Teismai nuosprendžiuose teisingai atskleidė baudžiamajame įstatyme numatytus formaliuosius nusikalstamo susivienijimo požymius, išdėstė įrodymus ir argumentus, kuriais remiantis kvalifikavo nusikalstamą susivienijimą. Nusikalstamas susivienijimas, kaip bendrininkavimo forma, turi panašumų su organizuotos grupės veikla, tačiau nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšiai skiriasi nuo organizuotos grupės narių pastovumu, sutelktumu bei aukštesniu nusikalstamos veiklos organizaciniu lygiu. Teismai pagrįstai konstatavo, jog nuteistieji D. S., L. Ž. ir A. M. ir M. B., dėl kurio byla nutraukta, susivienijo turėdami tikslą daryti sunkius turtinio pobūdžio nusikaltimus. Šis specialus tikslas – grobti tik vertingus, apynaujus automobilius parodo susivienijimo narių interesų bendrumą, susitelkimą specializuotai nusikalstamai veiklai. Teisingi ir įrodymais pagrįsti teismų argumentai, jog nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšių stiprumą ir pastovumą rodo tai, kad jie nusikaltimus darė ilgą laiką, grupės narių sudėtis buvo stabili. Tai rodo suburtos nusikalstamos grupės aukšto lygio organizacinę formą. Byloje nustatyta, jog susivienijimo nariai disponavo didelėmis lėšomis, gautomis iš nusikalstamos veiklos. Nuteistųjų suburto nusikalstamo susivienijimo organizacinį lygį parodo ir jos narių bendra piniginė kasa, į kurią buvo mokami įnašai nuo pajamų, gautų iš nusikalstamos veiklos. Šios lėšos buvo skirtos organizuoti pagrobtų automobilių paruošimą pardavimui, nuomoti garažus pagrobtiesiems automobiliams paslėpti, parūpinti nusikaltimų darymo priemones, papirkti policijos pareigūnus, kitiems būtiniams nusikalstamos grupės funkcionavimui reikalams. Be to, šios lėšos taip pat buvo numatytos advokatų pagalbai apmokėti bei kitoms išlaidoms, jei nusikalstamo susivienijimo narys būtų sulaikytas teisėsaugos institucijų. Nusikalstamo susivienijimo organizacinę struktūrą parodo susivienijimo narių pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pripažino, jog tarp šio susivienijimo narių nebuvo pavaldumo santykių hierarchinės struktūros, tačiau jo dalyviai buvo pasiskirstę užduotimis ir funkcijomis. D. S. tvarkė grupės kasą, L. Ž. ir D. S. vagystės metu išdauždavo automobilio langą bei padarydavo raktą, A. M. ir M. B. pavogtą automobilį nutempdavo į garažą. M. B. taip pat rūpindavosi pagrobtų automobilių kėbulo numerių, identifikacinių lentelių sutvarkymu, suklastotų dokumentų gavimu. Teismai įrodymais pagrindė ir argumentavo, kodėl pripažino D. S. nusikalstamo susivienijimo lyderiu, tačiau apeliacinės instancijos teismas kartu pripažino ir argumentavo, jog D. S. nebuvo nusikalstamo susivienijimo įkūrėjas ir organizatorius, o buvo pirmasis tarp lygių narių nusikalstamo susivienijimo, kuris susikūrė, kaip buvo minėta, palaipsniui, visų jo narių pastangų dėka, siekiant bendro nusikalstamo tikslo.

Teismai nusikalstamo susivienijimo faktą pagrindė ir kitomis aplinkybėmis. Nusikalstamos grupuotės dalyviai buvo apsirūpinę ryšio priemonėmis, kurios buvo naudojamos tik nusikaltimų darymo metu, nuomojo garažus, skirtus vogtiems automobiliams laikyti, buvo apsirūpinę transporto priemonėmis, skirtomis nutempti pavogtus automobilius, bei kitomis techninėmis priemonėmis, palengvinančiomis nusikaltimų darymą. Nusikalstamo susivienijimo dalyviai nusikalstamą veiklą vykdė sistemingai, ilgą laiką, buvo sukūrę visą tinklą priemonių ir įtraukę keletą asmenų į nusikalstamą veiklą, kurie nors ir nepriklausė nusikalstamam susivienijimui, tačiau atliko tam tikras užduotis, palengvinančias automobilių pagrobimą bei jų paruošimą realizuoti.

BK 249 straipsnio 1 dalis numato atsakomybę tam, kas dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje. BK 25 straipsnio 4 dalyje išdėstyta nusikalstamo susivienijimo sąvoka, kurioje apibrėžta, jog nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veikai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei užduočių ar vaidmenų pasiskirstymas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė. Nusikaltimo padarymo metu galiojusi 1961 m. BK 227¹ straipsnio redakcija šią nusikalstamo bendrininkavimo formą apibrėžė kaip susivienijimą iš trijų ar daugiau asmenų bendrai nusikalstamai veikai – daryti sunkius nusikaltimus – kūrimą, taip pat dalyvavimą jo veikloje.⁸⁰

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. lapkričio 21 d. nutartyje konstatavo, kad esminis skirtumas tarp 1961 m. BK ir 2000 m. BK numatytų nusikalstamo susivienijimo sąvokų yra tai, kad dabar galiojantis baudžiamasis įstatymas nusikalstamo susivienijimo sąvoką papildė reikalavimu nuolatinių tarpusavio ryšių bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymu tarp nusikalstamą junginį sudarančių asmenų. Šie požymiai sugriežtina įstatymo taikymo reikalavimus, pripažįstant bendrininkavimo formą nusikalstamu susivienijimu. Todėl 2000 m. BK numatyta nusikalstamo susivienijimo sąvoka yra palankesnė apsigynimo nuo kaltinimo aspektu nei tokia veika kaltinamiems asmenims pagal 1961 m. BK numatytą sąvokos apibrėžimą.⁸¹

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis b.b. Nr. 2K-545/2006.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis b.b. Nr. 2K-545/2006.

Išvados

1. Nors įstatymų leidėjas galiojančiame Baudžiamajame kodekse įtvirtina keletą naujų bendrininkavimo požymių, jie nelaikytini papildomais, naujai įtvirtintais požymiais. Šiuos požymius galima išžiūrėti senosios redakcijos BK 18 straipsnyje. Štai požymis, apibūdinantis nusikaltimą padariusio asmens amžių, yra bendras požymis, būdingas visiems nusikaltimus padariusiems asmenims, t.y. netgi tiems, kurie bendrininkauja darydami nusikaltimą. Todėl manytina, kad bendrininkavimo samprata turi būti apibrėžiama tik jai būdingais specialiais požymiais, neapsunkinant bendro pobūdžio požymiais.
2. Užsienio valstybių įstatymuose bendrininkavimas ir jo formos yra apibrėžiamos detalai, pateikiant platų bendrininkavimo apibrėžimą, įtvirtinant kuo daugiau bendrininkavimą apibrėžiančių požymių. Tačiau kita vertus, toks įstatymų leidėjo konkretumas gali būti vertinamas kaip nelankstumas taikant baudžiamąjį įstatymą, ypačingai tokioje srityje, kurioje nusikaltimai vis tobulėja, jų požymiai nuolat keičiasi.
3. Bendrininkų rūšių ir bendrininkavimo formų atribojimas ir panašumas nėra tik teorinis klausimas. Bendrininkų rūšies nustatymas kiekvienu konkrečiu atveju sudaro galimybę teisingai kvalifikuoti bendrininkų veiką, nurodant ne tik BK Specialiosios dalies straipsnį, bet ir atitinkamą BK 24 straipsnio dalį, apibūdinančią atskiro bendrininko veikos pobūdį (rūšį). Kartu tai padeda nurodyti kiekvieno bendrininko kaltumo laipsnį ir vykdyti BK 54 straipsnio (Bendrieji bausmės skyrimo pagrindai) nuostatas. Bendrininkavimo formų išskyrimas taip pat padeda išsamiau suprasti šio teisinio reiškinių esmę, tiksliau įvertinti bendros nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį. Tai svarbu kvalifikuojant bendrai daromą nusikalstamą veiką, sprendžiant bendrininkų atsakomybės diferencijavimo bei bausmės individualizavimo klausimus.
4. Nusikalstamos veikos padarymas bendrininkų grupėje visoms kitoms nusikalstamos veikos aplinkybėms esant tokioms pačioms ne visada yra pavojingesnis už nusikalstamą veiką, padarytą vieno asmens. Bendrininkų grupės padaryta nusikalstama veika gali būti pripažinta pavojingesne, kai visi bendrininkai yra vykdytojai ir kėsinaisi į ypatingai svarbų, vertingą, baudžiamojo įstatymo saugomą objektą, kai nusikalstamas tikslas pasiekiamas smurtu.
5. Lyginant šiandieninę organizuotos grupės sampratą su senosios redakcijos Baudžiamajame kodekse įtvirtinta samprata, matyti, jog ji supaprastinta – išnyko tokie požymiai kaip didesnis organizuotumo ir susitelkimo laipsnis, pastovumas, susitarimas

dėl nusikalstamos veiklos. Taigi organizuotos grupės apibrėžimas faktiškai pateiktas be tvirto teorinio pagrindo. Organizuota grupė gali būti apibūdinama daugybe pačių įvairiausių požymių. Tačiau manytina, kad organizuotos grupės sampratoje ypatingai išskirtina tik trijų požymių svarba (išankstinio susitarimo, susitarimo padaryti vieną arba kelis nusikaltimus ir bendrininkų pasiskirstymo vaidmenimis arba užduotimis). Teisės doktrinoje juos siūloma vadinti pagrindiniais organizuotos grupės požymiais.

6. Baudžiamajame kodekse įtvirtintai nusikalstamo susivienijimo sampratai vis tiek būdinga požymių stoka. Pastebima nereikalinga požymių ekonomija, kai siekiama ne išsamiai ir tiksliai apibrėžti nusikalstamo susivienijimo sudėtį, bet maksimaliai palengvinti šio nusikaltimo įrodinėjimą. Senosios redakcijos Baudžiamajame kodekse įtvirtintas nusikalstamas susivienijimas nuolat sulaukdavo kritikos dėl ženklus požymių trūkumo. Tiek iš nusikalstamo susivienijimo požymių, tiek ir iš teismų praktikos analizės galima daryti išvadą, jog nusikalstamo susivienijimo sudėtį buvo poreikis keisti – būtina atsižvelgti į kitus požymius, būdingus nusikalstamam susivienijimui. Tačiau naujajame Baudžiamajame kodekse ši problema tinkamai neišspręsta.
7. Esminis skirtumas tarp 1961 m. BK ir 2000 m. BK numatytų nusikalstamo susivienijimo sąvokų yra tai, kad dabar galiojantis baudžiamasis įstatymas nusikalstamo susivienijimo sąvoką papildė reikalavimu nuolatinių tarpusavio ryšių bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymu tarp nusikalstamą junginių sudarančių asmenų. Šie požymiai sugriežtina įstatymo taikymo reikalavimus, pripažįstant bendrininkavimo formą nusikalstamu susivienijimu. Todėl 2000 m. BK numatyta nusikalstamo susivienijimo sąvoka yra palankesnė apsigynimo nuo kaltinimo aspektu nei tokia veika kaltinamiems asmenims pagal 1961 m. BK numatytą sąvokos apibrėžimą.
8. Teismų praktikos vaidmuo aiškinant ir taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias bendrininkavimo formas, yra itin didelis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje nutartyje nurodė, jog byloje vertinti nusikalstamo susivienijimo požymiai atitinka tiek tiesiogiai baudžiamajame įstatyme numatytus, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodytus paryškinančius nusikalstamą susivienijimą požymius, todėl teismai tinkamai įvertino bendrininkavimo formą kaip nusikalstamą susivienijimą. Tuo teismas įvardijo, jog aiškinant ir taikant teisės normas, reglamentuojančias bendrininkavimo formas, tiek pagal senosios redakcijos, tiek pagal galiojančią baudžiamąjį įstatymą, požymius galima vertinti remiantis teismų praktika.

Santrauka

Nagrinėjama tema yra aktuali, nes bendrininkavimo formų teisinis reglamentavimas buvo pakeistas. Baudžiamasis įstatymas išskiria naujas bendrininkavimo formas ir įtvirtina naujus jų požymius. Be to, skirtingos teisės doktrinos išskiria skirtingus bendrininkavimo formų klasifikavimo kriterijus ir požymius. Todėl svarbu juos susisteminti.

Pasikeitus bendrininkavimo ir jo formų teisiniam reglamentavimui, tapo aktualu ne tik susipažinti su naujai reglamentuojamomis bendrininkavimo formomis, bet ir įvertinti įstatymų leidėjo žingsnius, tobulinant bendrininkavimo formų požymius. Dar galiojant senosios redakcijos BK, tiek teisės doktrina, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą pabrėždavo, kad jaučiamas didelis tam tikrų bendrininkavimo formų požymių trūkumas, leidžiantis nusikalstamų grupuočių veiksmus inkriminuoti kaip bendrininkavimo formą.

Lyginant Lietuvos BK įtvirtintas bendrininkavimo formas ir jų požymius su užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintais bendrininkavimo formų požymiais, matyti, jog pastarieji yra apibrėžiami detaliau, siekiant aprėpti kuo daugiau bendrininkavimą ir jo formas apibūdinančių požymių.

Šiame darbe nagrinėjamos senosios redakcijos ir galiojančiame Baudžiamajame kodekse įtvirtintos bendrininkavimo formos. Ypatingas dėmesys darbe skiriamas trimis bendrininkavimo formoms: bendrininkų grupei, organizuotai grupei ir nusikalstamam susivienijimui.

Forms of complicity in Criminal Code of Lithuania and their legal evaluation

By Vytautas Sabašinskas

Summary

The master thesis presents legal analysis of forms of complicity in the Criminal Code of Republic of Lithuania. The institute of complicity presents rather complicated structure within the Criminal Law. The modern system of forms of complicity consists of three members: *group of accomplices, organized group and criminal association*. The theory of Criminal Law is trying to find ways of justifying the construction, presented by the legislator.

The forms of complicity as a topic of analysis have a great importance for the court practice, whereas courts' decisions depend on the proving of marks and features of complicity. The legal regulation of complicity has been changed by the legislator. The new Criminal Code of 2000 regulates forms of complicity and constitutes new features of them. The regulation is new. The forms of complicity were not present in the old Criminal Code. In addition to that, different doctrines of law separate different features of forms of complicity. It is important systemize them theoretically.

The new regulation of forms of complicity is important not only because of new features of the forms, but also the estimation of them present difficulties in various criminal cases. Thus, the author presents valuable analysis and different suggestions for establishing forms of complicity in different criminal cases. Examples from cases are widely analyzed and discussed. The existing doctrine is based on the Criminal Code of 1961. The doctrine of law is supported by the decisions of the Supreme Court of Lithuania, which has pointed, that there is a lack of subsidiary features of form of complicity.

The author presents legal comparison of forms of complicity in Criminal Code of Lithuania and in criminal laws of foreign states. He also compares features of forms of complicity pointing the differences of regulation, details particular attributes and their significance.

The author presents significant findings and suggestions for the legislator as well as prosecution and courts.

Anotacija

A new legal regulation of forms of complicity is very important in the systems of Criminal Law. It presents new features of the forms and is also interesting to value the work of legislator, in improving the forms of complicity. According to the old Criminal Code of 1961, the doctrine of law, as well as the Supreme Court of Lithuania there always has been lack of subsidiary features of forms of complicity.

Present analysis is carried out on the forms of complicity in the new Criminal Code, comparison of it with the Criminal Code of 1961.

Pagrindinių terminų žodynas

Organizuotas nusikalstamumas (*organized crime*);

Bendrininkavimas (*complicity*);

Bendrininkavimo formos (*forms of complicity*);

Bendrininkų grupė (*group of accomplices*);

Organizuota grupė (*organized group*);

Nusikalstamas susivienijimas (*criminal association*).

Naudotos literatūros sąrašas

Norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (netekęs galios) // Valstybės žinios. 1961, Nr. 18 – 147.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 112 – 4970.
3. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX – 1383 „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 32 – 1318.
4. Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 69-1731.

Specialioji literatūra

1. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
2. *Fedosiuk O.* Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
3. *Gutauskas A.* Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius: LTU, 2002.
4. *Gutauskas A.* Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują Baudžiamąjį kodeksą // Jurisprudencija, 2003, t. 45(37).
5. *Jovaišas K.* Nusikaltimai nuosavybei // Verslo ir komercinė teisė, 1999. Nr. 4-5.
6. *Klimka A.* Bendrininkų atsakomybės principai // Socialistinė teisė, 1971. Nr. 1.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
8. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius, 1989.
9. *Piesliakas V.* Bendrininkavimas pagal bendrąją ir ypatingąją baudžiamojo kodekso dalį // Socialistinė teisė. 1982. Nr. 4.
10. *Piesliakas V.* Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos. 1993. Nr. 1.

11. *Riepšas J.* Baudžiamoji atsakomybė už prievartavimą (reketa) // Teisės apžvalga. – Vilnius, 1990. Nr. 1.
12. *Wessels J.* Baudžiamoji teise: bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 2003.
13. *Johnson E.* Organized Crime: Challenge to the American Legal System in: Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science. Vol. 53. No. 4. 1962.
14. *Rebscher E. Vahlenkamp W.* Organisierte Kriminalität in dre Bundesrepublik Deutschland. ВКА: Forschungsreihe. 1998.
15. *Бурчак Ф.Г.* Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. – Киев, 1986.
16. *Быков В. М.* Обвинительное заключение по уголовному делу о групповых и организованных преступлениях // Следователь. 1997. №. 6.
17. *Гаухман Л.Д.* Организованная преступность: понятие, виды, тенденции, проблемы уголовно-правовой борьбы. – Москва, 1993.
18. *Гаухман Л.Д.* Уголовное право. Общая часть. – Москва, 1997.
19. *Герцензов А.А.* Уголовное право. Часть общая. – Москва, 1948.
20. *Гришаев П.И., Кригер Г.А.* Соучастие по уголовному праву. – Москва, 1959.
21. Итальянский уголовных кодекс. – Москва, 1998.
22. *Ковалев М.И.* Виды соучастников и формы соучастия в преступной деятельности. Часть вторая. – Свердловск, 1982.
23. *Красиков Ю.А.* Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. – Москва, 1999.
24. *Крылова Н.Е., Серебренникова А.В.* Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). – Москва, 1988.
25. *Малахов И.П.* Некоторые вопросы учения о соучастии по советскому уголовному праву // Труды ВПА. 1957. No. 17.
26. Организованная преступность. – Москва, 1989.
27. Основы борьбы с организованной преступностью // *Под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова.* – Москва, 1996.
28. *Пионтковский А.А.* Учение о преступлении по советскому уголовному праву. – Москва, 1961.
29. *Под. ред. Кругликова Л.Л.* Уголовное право России. Часть общая. – Москва, 2005.
30. *Прохоров В.С.* Соучастие в преступлении // Курс советского уголовного права. Часть общая. – Ленинград, 1968. Т. 1.

31. Русское уголовное право. Пособие к лекциям Н.Д. Сергеевского. Часть общая. Изд. 11. – Петроград, 1915.
32. *Смирнов В.Г.* Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву. – Ленинград, ЛГУ, 1957.
33. *Тельнев П.Ф.* Ответственность за соучастия в преступлении. – Москва, 1974.
34. *Трайнин А.Н.* Учение о соучастии. – Москва, 1941.
35. Уголовное право США. – Москва, 1986.
36. Уголовный кодекс Испании. – Москва, 1998.
37. Уголовный кодекс Российской Федерации. – Москва, 1996.
38. Уголовный кодекс ФРГ. – Москва, 2000.
39. Французский уголовный кодекс 1810 г. с изменениями и дополнениями по 1 июня 1940 г. – Москва, 1947.
40. Что такое организованная преступность? // Социалистическая законность. 1988. № 9.
41. *Шаргородский М.Д.* Некоторые вопросы общего учение о соучастии // Правоведение. 1960. No. 1.
42. *Шнейдер М.А.* Соучастие в преступлении по советскому праву. – Москва, 1958.

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 13 d. nutartis b.b. Nr. 2K-599/2006.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 25 d. nutartis b.b. Nr. 2K-597/2005.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 9 d. nutartis b.b. Nr. 2K-340/2006.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis b.b. Nr. 2K-545/2006.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis b.b. Nr. 2K-237/2006.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. nutartis b.b. Nr. 2K-504/2006.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. nutartis b.b. Nr. 2K-549/2006.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis b.b. Nr. 2K-508/2006.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 27 d. nutartis b.b. Nr. 2K-437/2006.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis b.b. Nr. 2K-510/2006.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 15 d. nutartis b.b. Nr. 2K-162/2005.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 4 d. nutartis b.b. Nr. 2K-281/2006.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 30 d. nutartis b.b. Nr. 2K-361/2006.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis b.b. Nr. 2K-545/2006.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 2 d. nutartis b.b. Nr. 2K- 668 / 2003.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 8 d. nutartis b.b. Nr. K-303/2004.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. // Teismų praktika. 1996. Nr. 3–4.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“.
19. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ir dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“.
20. Lietuvos teismų praktika. Baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas 1991 01 17 – 2000 06 16. – Vilnius: TIC, 2000.
21. Marijampolės rajono apylinkės teismo b.b. Nr. 1–72–95.

Autorius: Vytautas Sabašinskas
Darbas atliktas: 2006-12-05